

СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНИЙ
КВАРТАЛЬНИК

1

ДІЯРТУРБАНЦІ

ВАРШАВА-ОСІНЬ-1989

В НОМЕРІ:

- Що нам сьогодні пояснює марксизм?
- Виборча програма Вячеслава Чорновола
- Степан Гура про українське відродження
- Ярослав Інок - ситуація релігійна на Україні - сучасні проблеми Церкви
- Маніфест РУХу
- Україна в цифрах

З М І С Т

1. Від редакції

ДИСКУСІЇ

2. Василь Мудрий - Дійсність чи романтизм?
---стор. 3
3. Степан Гура - Українське відродження -
реальність і проблеми
--- стор.11
- √ 4. Ярослав Інок - Про Церкву, Божий закон та
Людину
---стор. 20
5. Два інтерв'ю:
- Ігор Деркач говорить про львівський СНУМ,
- Петро Тима - СУНМ і українці в Польщі
---стор.29
- √ 6. Лешек Колаковскі - Що нам сьогодні вияснює
марксизм? роздуми на актуальну тему.
---стор.44
7. Угорщина - 1956.
---стор.50

ДОКУМЕНТИ. СВІДЧЕННЯ

8. Роман Прохід - 1-ше жовтня у Львові -
злочинці не будуть покарані.
---стор.64
- Як били? - говорять учасники побиття
1-го жовтня у Львові.
---стор.67
9. Вячеслав Чорновіл - Моя виборча програма.
---стор.70
- √ 10. Допоможіть їм - листа ув'язнених
---стор.77

З ОСТАННЬОЇ ХВИЛИНИ

- √ 11. Резолюція Львівського страйкового комітету
про УКЦ
---стор.81
12. Маніфест РУХу
---стор.82
13. Гана В. Коваленко - Україна в цифрах
---стор.86

ВІД РЕДАКЦІ І

Думка, щоб видавати "ПЕРТУРБАНЦІЇ" зродилася на хвилі найновіших подій в Україні, які, безумовно, вимагають широкої громадської дискусії і, до речі, надихають до неї.

У її хід підключитися треба українській ладності незалежно від місця проживання. Звичайно, ми також не бажаємо стояти поруч, можливо, вирішальної боротьби українців за право до гідного життя.

72 роки "радянської культури" в Україні внесли глибокі спустошення внутрі людини - вихолостили її умовий потенціал, спотворили її психологічну структуру.

Виплодом "радянської культури" є радянська людина - слухняна, диспозиційна, нерішуча, не вмiюча окреслити свого місця у світі, батьківщині, родині...

Наш журнал, попри всю скромність його можливостей, за одне із своїх чільних завдань вважає нести поміч оцій скривдженій (і нерідко несвідомої цього) людині.

Ця, на перший погляд, тематична вузькість, розкриває необмежені простори для праці.

Звичайно, не хочемо стояти осторонь проблем з якими борються українці в Польщі - тут ще доволі багато інертності й хворобливих явищ. Здається, усі усвідомлюють, що українці в ПНР проходили особливу

школу життя, натомість, не кожний помічає її наслідки.

Отож, "ПЕРТУРБАНЦІЇ" хочуть також стати журналом українців у Польщі, тут-бо вони надалі позбавлені не лише вміру систематичної інформації з України, але часто-густо не розуміють суті процесу, що зараз проходить на материку.

Не сприяє це бодай припиненню денационалізації української людності в Польщі. До речі, це стосується також української діаспори...

Не вважаємо доцільним детально викладати наші погляди щодо ролі та завдань "ПЕРТУРБАНЦІЙ" в момент творення журналу, та й, зрештою, вони ще кристалізуватимуться.

Сподіваємося, що великою мірою все уточнить найближче прийдешнє, самі ж бо добре знаємо, яке сьогодні швидке життя - скільки нового приносить кожна хвилинка.

Ось, що на добрий початок хочемо сказати.

А попереду... Слідкуйте за новими, сподіваємося, цікавішими числами "ПЕРТУРБАНЦІЙ".

Редакція

ДИСКУСІЇ

ДІЙСНІСТЬ ЧИ РОМАНТИЗМ

Неформальні групи, національна свідомість і шлях до української незалежності

Хоч Горбачов прийшов до влади в 1985 р., але лише восени 1987 р., після проголошення амністії і звільнення сотень політичних в'язнів, почали викристалізовуватися неофіційні (десидентські) групи в Україні.

Перший важливий документ пробудженої України з'явився в серпні 1987 р. – широко відомий "Відкритий лист до Горбачова" Вячеслава Чорновола (пізніше опублікований у відновленому виданні "Українського Вісника", ч. 7).

Минуло більше як два роки від того часу, коли в Україні почалося, і сьогодні продовжується, національне відродження, незалежно від часів українізації 1920-их років. І хоч Щербицького аж тепер, після 17-тирічного непопулярного панування, примушено, вкінці, вийти на "пенсію", то це було свідченням, що Горбачов тримав цього сталінця з наміром не допустити України – цієї найважливішої, у географічному значенні (завдяки цьому Москва контролює Центральну Європу!), з такою ж кількістю людності і силою економічної продукції, республіки СРСР – до такого стану, як в Естонії, чи Вірменії – до безконтрольного вибуху націоналізму. Щербицький уперто намагався не допустити до росту і поширення неофіційних груп і "Руху" (Народного Руху України за Перебудову), але він лише в малій мірі сповільнив цей процес, і не мав узагалі ніякої змоги не допустити до його появи.

Якраз це нестерпне вороже ставлення Щербицького до "Руху" і інших груп, а також неоднаковий рівень національної свідомості в Україні були причиною, що відкриття установчого конгресу "Руху" відбулося рік пізніше, ніж Балтійських і Білоруського Народних Фронтів (хоч білоруський конгрес відбувся у Вільні). Неоднаковий рівень національної свідомості в Україні є наслідок

історичних причин і обставин, різного роду переслідувань та русифікації, які ще й сьогодні продовжуються. Левко Лук'яненко - захисник і надхненник самостійної України ще з 1959 року - усвідомлює це дуже добре, тим більше, що сам походить з Чернігова - міста міцно русифікованого. Півроку тому він сказав, що якби в той час провели в Україні референдум за вихід з СРСР, тоді ті, що проголосували відокремлення, програли б.

Це не збіг обставин, що Західна Україна, зокрема Галичина (менше чуємо про Волинь і Закарпаття, хоча Рівне і Луцьк є національними твердинями) дуже швидко розвинула національно-демократичну базу для багатьох неформальних груп. Уже влітку 1988 р. у Львові відбулася масова демонстрація, що сягала понад 50 тисяч осіб і там же за ініціативою Української Гельсінської Спілки створено "Демократичний Фронт за Перебудову". Це свідчить, що на Західній Україні національна національна свідомість не була на такому розвиненому рівні, як у балтійських республіках. Сьогодні є очевидним, що Комуністична Партія України (КПУ), по суті, послабла на Західній Україні (зокрема після того, коли 200 тисяч народу зібралося у Львові 17 вересня ц.р.). Це багатогранне послаблення влади особливо видиме в Західній Україні: російські православні парафії проголосили себе вірними УАПЦ, члени Комсомолу покидають цю організацію і переходять до Спілки Незалежної Української Молоді, поширення Студентського Братства по вищих навчальних закладах, підтримка депутатами національних символів (прапор і ін.) та їхня прихильність легалізації Української Католицької Церкви

Треба сказати, що міста на Західній Україні є українськими, з певністю не можна сказати цього про центральні й східні міста України. Треба було аж одного року, щоб національна свідомість пробудилася у Києві і досягнула того рівня, що в Львові. Тепер у Києві також відбуваються масові демонстрації, публічні мітинги і широкого засягу неформальна діяльність Харків, Полтава і Дніпропетрівсь, де діють невеликі відділи Гельсінської Спілки та ін групи, напевно підуть тими слідами, але "просвітанський рух" про що говорив Лук'яненко - забере ще кілька років, поки досягнуть такого рівня дуже зрусифіковані Донбас, Крим і Одеський район. Лише коли національне пробудження охопить ці райони, тоді Україна буде в силі вирішувати свою долю

Дещо з цього було видно на установчому конгресі "Руху" на початку вересня ц.р. в Києві, коли то донбаські шахтарі підтримали "Рух" в його домаганні усунення Щербіцького, надати українській мові статус державної і навіть погрожували загальним страйком, якщо проект виборчого закону не буде демократизований. Але рівночасно відмовився від української національної символіки та від прискіпшеного проведення українізації. Неоднозначністю постав донбаських шахтарів не треба надто журитися, бо, як це показує поліска подія, соціо-економічні пов'язання з національно-демократичними вимогами можуть привести до перемоги. Та тут треба сказати, що коли б будь-який район України захотів організувати "Інтернаціональний фронт", то цією п'ятою колоною міг би бути Донбас, виконуючи подібну роль, як російські робітники, що допомагали більшовикам у Україні в час російської революції. А тимчасом донбаські робітники дали підтримку "Рухові": але чи дадуть вони таку ж підтримку, в теперішній момент, поміркованій Гельсінській Спілці, або радикальним УНДЛ/УХДФ - можна сумніватися, зокрема тоді, коли їхня економічна програма не є на тій висоті, на якій могла б бути.

Чолові члени Гельсінської Спілки і члени "Руху" висунули погляди про еволюційний перехід - на зразок польської лінії - в напрямку демократизації та перетворення СРСР на "Конфедерацію Суверенних Республік" (подібно до Швейцарії або Європейської Економічної Спільноти), а потім до самостійності. Це не означає, що Гельсінська Спілка є проти самостійності, що деякі групи за кордоном і в Україні - закидають її в своїх аргументаціях; але, на відміну від романтиків, УГС думає реалістично. Натомість дві групи стоять непохитно за негайну самостійність - Українська Народна Демократична Ліга і Український Християнсько-Демократичний Фронт - зустрічають вони багато труднощів у намаганні переконати українців в тому, що їхня програма - правильний шлях уперед:

-- УХДФ своїм обсягом обмежений до однієї чи двох областей західної України. Не має своїх публікацій, що є дуже важна проблема для кожної групи, яка не має інших засобів зв'язку і поширення своїх поглядів. Сильний націоналізм, базований на старій реториці ОУН, примушує їх висувати думку, що брати участь у виборах, або в інших подібних справах,

означає підтримувати й легалізувати "окупаційний режим". Такі погляди, правдоподібно, не знайдуть підтримки поза Західною Україною. УХДФ також засуджує УГС в тому, що вона є "лояльною опозицією" та складається з "коляборантів" і "конфедератів"; --УНДЛ (бувши Українська Демократична Спілка) є більш поміркована від УХДФ, і в таких питаннях, як вибори, вважає, що треба брати участь. Вона також не має своїх видань (нещодавно з'явилося перше число - за вересень 1989 р. - газети "НЕЗАЛЕЖНІСТЬ", що є виданням УНДЛ - ред.), і не була спроможна збільшити кількості членів - накінець влилася до УГС. Її політична постава має більший нахил до позиції Української Народної Республіки з 1917-21 років (протиставляючись позиції ОУН-УПА з сорокових років). Ця риса їхньої постави може мати деякий вплив на Східній Україні.

Самвидавний журнал "Український Час", редагований Григорієм Приходьком та Іваном Макаром, відображує традиційний західно-український націоналізм, що його репрезентує на еміграції ОУНб; він має свій центр у Львові (хоч у підзаголовку написано: "Дніпропетрівськ-Львів"), проте, це не орган якоїсь групи, але видання кількох приватних осіб.

Обидві згадані вище групи мають досить докладно опрацьовані програми, і обидві мають християнсько-демократичне спрямування: одна з нахилом до греко-католицької Церкви, а друга до автокефальної православної Церкви. В основному найбільшу підтримку вони мають серед молодшого покоління. Воно - як, зрештою, всюди - досить нетерпеливе й більш радикальне від старшого консервативного й більш обережного покоління людей керуючих такими групами, як Гельсінська Спілка або Комітет Захисту Католицької Церкви. Представники останнього, Іван Гель і Микола Муратов, вважають, що треба концентрувати сили на необхідні справи - однією з них є легалізація УКЦ. Вони часто сперечаються з промоторами радикальної версії українського католицизму - Йосипом Терелем, Василем Січком і Степаном Хмарою.

"Ініціативна Група" И. Терелі, створена в 1983 році, є відмінною організацією аніж Комітет Оборони очолюваний І. Гельом. Проте цікаве те, що, попри жваву активність, українські католики видають сьогодні нерегулярно один журнал - "Український Голос", але його не зрівняєш з щомісячною газетою "Наша Віра", що її видає УАПЦ (перше число появилось у вересні 1989 р.).

В руках прихильників УХДФ, "Українського Часу" і Пласту можна побачити розгорнений чорно-червоний прапор ОУН. І це має місце тоді, коли народ починає розуміти значення синьо-жовтої національної символіки, і тоді, коли влада шукає усяких причин, щоби лише привити неофіційним групамарлик "бандерівщини" цю глибоку незрілість Макара і Січка сіє заміщення і може послужити владі причиною для нових репресій.

Різницю між київською і львівською опозицією видно вже в ранньому періоді їхнього становлення в кінці серпня 1987 р. У Києві повстали дві перші групи: Громада (молоді активісти) і Культурологічний Клуб (старше покоління). Обидві ці групи перестали існувати, а їхні члени влилися в УГС або УНДЛ. Іншими словами - ці дві, найраніше створені групи мали культурницький нахил, що згодом, коли населення стало політично активніше і коли виникла потреба в більш відкритих політичних формаціях, став поза вимогами дня. Наприклад Сергій Набока - колишній чільний діяч Культурологічного Клубу - сьогодні є редактором "Голосу Відродження", газети УГС.

Клуб видав лише одно число журналу "Коло"; Громада натомість, мала кращі досягнення - випустила чотири числа журналу "Дзвін". Проте, ніщо не зупинило владу від нападів, відомим стилем, на Громаду і Клуб у "Радянській Україні", "Вечірньому Києві" і "Київському Університеті".

Цікаво, що Київ був слабшим, коли йдеться про публікації самвидаву. Там не має обласних видань УГС, УАНТІ або УНДЛ (дивись на замітку вище - ред.).

УГС має найбагатшу і найбільш різноманітну кількість видань. Може це наслідок їхнього великого й широкого досвіду, інтелектуальної бази, кількості членів і зовнішньої підтримки. До цих видань належать: УКРАЇНСЬКИЙ ВІСНИК, ГОЛОС ВІДРОДЖЕННЯ, ОПОВІСНИК, ОБІЖНИК і ЕКСПРЕС-ВІСНИК, а також регіональні: НАЦІОНАЛЬНИЙ ВОПРОС (Москва), ЛЬВІВСЬКІ НОВИНИ (Львів), ГОЛОС ВОЛИНИ, ПОЛІССЯ, ІНФОРМАТОР (Львівська і Тернопільська області) і харківський БЮЛЕТЕНЬ УГС.

Українська Гельсінська Спілка була створена людьми, що були репрезентантами покоління 60-их років (шестидесятники), які разом відбували строки по таборах і були членами колишньої Гельсінської Групи, заснованої в 1976 році. Вона значно поширилась від часу її відновлення у березні 1988 р., що вказує на піднесення національної і

політичної свідомості населення (з також послаблення репресивної машини); зокрема це помітно при порівнянні кількості членів у 70-их роках (40) і сьогодні (1000) - число було в більше, чакби не дискримінаторські заходи влади. Але незперетодні першого Конгресу УГС організація стоїть на роздоріжжі. Нові події, що виникли в новому політичному кліматі є надто різні від потреби захисту прав людини, що була в 1960-70 роках. Похід уперед, здається, лежить у створенні політичної опозиційної партії...

На додаток, УГС має перед собою дві перешкоди - слабу соціально економічну платформу (а це в час, коли крэмниця пустіші, як за Брежневас дуже важливе) та брак становища відносно закордооних справ. В 90 пресових інформаціях опублікованих до сьогодні, майже не заторкується таких важливих справ, як Афганістан, демократична революція у Польщі й Угорщині, або масове побоїще студентів у Пекіні. Замість того, щоб видавати регулярно (жонісця) "Український Вісник", або щось на зразок московських самвидавних журналів "Гласности" і "Референдум" (по 50 сторінок), його видають два рази в рік, по 200-300 сторінок кожний. Така величина утруднює розмноження і поширення журналу, максимально звужуючи, через те, коло читачів.

Іншою, позитивною ланкою діяльності неофіційних груп у Україні є літературне поле. Українська Асоціація Незалежної Творчої Інтелігенції (УАНТІ), заснована восени 1987 р., видає 5 журналів (три в Західній Україні - "Євшан Зілля", "Карби Гір" і "Кафедра" та два в Східній Україні "Сніп" і "Пороги"). Зовланням тих журналів є публікувати те, чого не можна друкувати в офіційній літературній пресі, проте, їхнє існування може стати нелегким, якщо гласність і демократія закріпляться, і матеріали, що вони їх друкують, перестануть бути офіційним табу.

Добру пропозицію висунула УАНТІ, звернувшись з прийняти її в члени Інтернаціонального ПЕН-у, що буде важливим причинком до виходу з ізоляції, що її навмисно довкола України витворила Москва.

З числа багатьох національних меншостей в Україні (20% населення), лише євреї почали публікувати самвидав у формі "Інформаційного Бюлетеня" у Чернівцях і Києві. Клуб українських депутатів, що є членами внутрішньо регіональної групи Бориса Єльцина, видає, російською і українською новими,

двотижневик "Голос". Соціал-демократичні групи в Україні видають у Києві російською мовою журнал "Діалог" - через те, їхній контакт з українськими масами є мінімальний.

До творення незалежної соціал-демократичної України закликає Юрій Бадзьо, який склав проект програми нової партії.

Національне пробудження відродило ряд неформальних молодіжних груп майже в кожному місті України; особливої уваги заслуговують Пласт в Івано-Франківській області (створений УХДФ), Спілка Української Незалежної Молоді (створена УГС у Львові) і Спілка Української Молоді (створена УГС у Харкові). Також у Дрогобичі є група - "Молода Україна", що видає "Вільну Україну".

Багато з членів тих молодіжних формацій є активними в різних опозиційних групах, що існують в Україні.

Останньо виявлено поживлену діяльність на полі напівофіційних видань.

Дві напівофіційні групи Зелений Світ і Гро Української Мови ім. Т. Шевченка не мають своїх видань. "Меморіал" не має центрального органу, але видає "Дзвін" і "Поклик Сумління" у Тернопільській і Львівській областях. Група "Спадщина" видає у Києві "Часопис", а Т-во Лева у Львові "Поступ".

Найбільшого розвитку досягнули видання "Руху" "Вільне Слово", "Вибір", "Перспектива" і "Досвітні Вогні" (Київ), "На Сполос" (Харків), "Рух" (Дніпропетровськ), "Віче" (Львів), "Буковинський Вісник" (Чернівці), "Голос Карпат" (Закарпаття), "Галичина" (Івано-Франківськ), "Ініціатива" (Сумська область) і "Точка Зрення" (Одеса).

За понад два роки Україна пробудилася і почала струшувати з себе пута. Досягнені за цей час успіхи вражають, але вони не повинні засліпити нас галюкою, що, мовляв, ми вже "виграли". До речі, таку помилку зробила "Солідарність" перед груднем 1981 року.

У Західній Україні і Києві, де широко розвинені центри національно-демократичної діяльності, офіційна влада у відступі і боїться поразки, яка, безумовно, може її зустріти, якщо вибори до Верховної Ради, які наблизяться, будуть проведені демократично (КНУ є в незвідній ситуації з нас добре, що втратить будь-яке "право на перелову ролі у суспільстві").

Але боротьба за серце й розум народу, часто зрусифікованого, йде не у Львові, а в Одесі, Донецьку, Харкові та інших містах Східної України.

Очевидно багато залежить від того, чи перший секретар КПУ буде продовжувати політику Щербицького, що означатиме продовження важких змагань на кожному відтинку, чи може він піде шляхом націонал-комунізму, як це відбулося в балтійських республіках

Сьогодні, здається, можна передбачити, що Г'србачов не зможе врятувати від упадку советську економіку, а це - разом з тими обмеженими поступками, що він їх пропонує неросійським народам - може викликати збільшення радикалізму, невдоволення і нетерпимість до властей. Якщо таке настане, тоді виникне питання: чи "Рух" і опозиційні групи зуміють, і будуть здібні, заповнити порожнечу створену безсиллям КПУ, і чи зможуть повести народ до демократії і самостійності?

15 жовтня 1989 р. *Василь Мудрий*

***

Процеси найновішого українського відродження безумовно вимагають широкої громадської дискусії. Роки тоталізму вчинили в народі таке спустошення, що тепер, треба немов би думати про побудову нового суспільства. І вимагатиме це від народу величезного напруження сил, вимагатиме порушення всіх його життєздатних клітин. В процесі "великої дискусії" повинен визначатись шлях до нового, кращого світу.

У великій мірі вагомість проблеми порушує в своїй праці, що її друкуємо нижче, Іван Гура, голова Херсонської філії Української Гельсінської Спілки.

Друкуючи цю працю, надіємося, що буде вона поштовхом для інших, щоб поділитися з загальом своїми думками на тему українського сьогодення, його перспектив та болячок. Редакція "Пертурбанції" запрошує всіх охочих взяти голос з приводу вищеназваної проблеми.

УКРАЇНСЬКЕ ВІДРОДЖЕННЯ – РЕАЛЬНІСТЬ І ПРОБЛЕМИ

Ми є свідками третьої на наше сторіччя хвилі визвольних змагань українського народу. Ми є свідками того, як ця остання хвиля набуває (а можна сказати – набула) величини національного відродження. Яскравим свідченням цього є установчий з'їзд НРУ (Народний Рух України за Перебудову), який виявив всю широту розуміння окремими представниками української інтелігенції історичних завдань, що стоять перед нацією; всю глибину й широту процесів, що відбуваються в організмі нації! Але ясно, що це тільки початок, і яким бути цьому відродженню, багато залежить від нашої здатності своєчасно осмислити його, як в загально-історичному контексті, так і зокрема, в деталях самого процесу. Маємо дуже багато проблем, але так само маємо зараз, як ніколи, вельми сприятливі умови. Проте вже припускаємось неприпустимих помилок; вже в національно-визвольному русі заявляють про себе крайні сили які насправді

готові перерости в екстремістські угруповання

Отже, настав час робити певні узагальнення, підбивати підсумки, самовизначатись політичним силам. Нарешті, мусимо облішити інакомовність і, назвавши речі своїми іменами, дати справжню оцінку становищу.

Думається, доречно навести спочатку деякі історичні паралелі. Безумовно, головною рисою, якою різняться теперішнє відродження від попередніх визвольних змагань нашого народу, є його мирний характер. Другою, не менш важливою рисою є, так би мовити, інтернаціональний відтінок цього відродження. Мається на увазі те, що діями відродження постійно нагадується, що українське відродження ніяк не протистоїть будь-якій нації і, більше, що навіть в інтересах українців, щоб подібні процеси охопили всі народи, що населяють Україну, в тому числі й росіян. І взагалі українське відродження бачимо в плані загальної весни східноєвропейських народів. Тут же треба підкреслити запобіжну пропаганду проти можливого антисемітизму, а також рішучу відсіч провокаційним спробам влади посіяти міжнародну ворожнечу. Хоча маємо знати, що спроби інтернаціоналізації визвольної боротьби мали місце і в 40-их рр., коли в структурі УПА створювалися загони з різних інших народів імперії. Безумовно, будь-якою ціною мусимо зберегти мирний і інтернаціоналістичний характер нашого відродження. Додам ще, що в світлі цього, хоча позиції партбюрократії на Україні сильні, спроби створення інтерфронту приречені на провал.

Маємо і слабкі моменти теперішнього відродження - на відміну від попередніх. Всі три попередні були породжені, чи, принаймні обумовлені, духовно-умоглядними пошуками.

Так, джерелом першого, при князю Володимирі Великому, стало прийняття християнства. Відродження в часи Богдана Хмельницького у великій мірі зумовили релігійні пошуки та православно-католицькі змагання. Надхненником відродження початку ХХ ст. були досягнення української історіософської думки.

Що маємо тепер? Так сталося, що наше відродження не має під собою національно-філософського підґрунтя. Тоді, що тепер нас надихає? Тих, хто власне готував це відродження, ветеранів правозахисного руху, надихають ідеали демократії, яку, на жаль, розуміють часто дуже абстрактно. Цілком розпливчата філософська позиція у більшості

тієї інтелігенції, яка прийшла вже за часів перебудови.

Великі маси західноукраїнського населення надихає визвольна боротьба ОУН-УПА. Більш прагматичні інтереси змушують схилитися східних українців до ідей незалежності. Можливо, цього й достатньо для досягнення незалежності, але, очевидно, замало для подальшого розгортання відродження, розгортання, яке б зумовило повне оновлення нації, її творчого потенціалу.

Для такого відродження наша інтелігенція мусить генерувати потік ідей, систему ідей яка б, сфокусувавши ум і волю нації і розбудивши її творчий потенціал, надихнула її на нові звернення. Нам потрібна така нова духовність, яка б, подібно християнству за часів Володимира Великого, змогла стати тепер потужним каталізатором оновлення.

Від історії звернемося до сьогодення. Як було вже підкреслено, маємо тепер вельми сприятливі умови. Величезну вагу має той факт, що хвиля національно-визвольної боротьби огорнула майже всі східноєвропейські народи та продовжує наростати. Наше національне відродження має підтримку, як серед національних меншостей в Україні, так і серед народів за її межами. І більше, на наше відродження багато хто дивиться з надією, що власне ми є тією силою, яка зможе нанести вирішальний удар по тюрмі народів. Значну вагу має й те, що тепер ми забезпечені з заходу. Поляки в особі "Солідарності" пропонують нам дружбу. Маємо на цей раз розширену еміграцію, яка накопичила значний духовний потенціал. І нарешті, імперія ще ніколи не була такою, економічно й духовно, збанкрутілою. Мусимо використати всі позитивні чинники і врахувати негативні.

В імперії триває важкий і важливий період безвладдя, який на Україні, на відміну від Прибалтики чи Закавказзя, ще навіть приблизно не набуває ознак передачі влади. Власне, компартія вже втратила повноту влади. Мається на увазі, що комуністи вже нездатні організувати суспільство, контролювати процеси, що проходять в суспільстві, ба, більше, вони часто-густо нездатні адекватно реагувати на них. Ясна річ, в руках компартії залишається такий відчутний, хоча далеко не завжди ефективний, важіль влади, як каральний апарат. Але якщо спиратися тільки на багнети, то ця, власне, не влада, а гвалт, не має шансів, в світлі внутрішніх і

зовнішніх процесів, довго утриматися. А втім, ми зовсім не маємо права забувати, з ким ми маємо справу, і повинні розуміти, що ті, що прийшли до влади насильством, утримувалися насильством, і тепер здатні вдатись до нього. Вони б, очевидно, це й зробили, якби не розуміли, що це може тільки наблизити крах, — адже економіка розвалюється і дуже швидко. Хоча... від них погано сподіватися будь-якого абсурду.

В світлі такого становища нашим першочерговим завданням є створення всенародного форуму, який зміг би стати організуючим і консолідуєчим ядром усього українського суспільства, і на підставі якого, суспільство змогло б випрацювати відповідні до його розвитку та національних традицій і психології, форми державного та громадського устрою. Таким форумом майже став НРУ. Такої величини набуває й УГС. Говорю про НРУ "майже", бо в дійсності він ще не охопив усього населення України, тим більше, величезної української людності за межами України.

Але час квапить і хоча ще жодна політична сила не охопила усього національного організму — життя вже нагально ставить питання про організацію такої сили. Суть цієї проблеми в цьому, що комуністи спазматично чіпляються за рештки влади, а передусім в тому, що ще жодна опозиційна сила не спромоглася не тільки на те, щоб ефективно претендувати на владу, а навіть на те, щоб у громадському житті взяти ініціативу цілком у свої руки. Зрозуміло: те, що нема ксиу взяти владу, ніяк не може бути приводом для того, щоб її залишати у тих, хто нею систематично злочинно зловживає. Питання влади — головне питання всякої революції, в тому числі й нашої, мирної. Отже, мусимо починати з нього.

70-ть років політизації громадського життя, яке спричинилося до відсутності всякої політичної культури в народі, тепер дуже даються взнаки. Більшій масі народу прищепили думку загалом чужо нашому народові, що політика, тобто праця на самоорганізацію, самоврядування нації — це брудна справа. А втім, народ зараз мусить сам ставити собі питання і ставити його своїм політикам: що ви будете робити, коли прийдете до влади, чи, правдивіше, коли ми, народ, довіримо вам владу?

Адже мусить закінчитись колись цей час безвладдя, який почався не 3-4 роки тому, а 15-20 — час фіктивної влади, яка давно вже перестала бути організуючим моментом суспільства, яка поступово

втрачала здатності гальмування руйнівних сил суспільства, сама переростаючи в мафіозну корпорацію; влади, яка останнім часом взагалі втратила політичну чутливість і здібність реагувати на політичні процеси. Адже мусить колись припинитися це безладдя, і придуть же політичні сили, які з усією відповідальністю візьмуться за правління країною. Чи будуть це комуністи-реформатори, чи національно свідомі демократи, чи, припустимо, націоналісти – хто б це не був, але народ має задавати питання, що вони нам можуть запропонувати і на що ми, українці, можемо надіятись?.

Торкнемося зараз таких начебто сторонніх речей, які насправді відіграють головну роль в політиці. В наш час інформаційна наснаженість в житті суспільства набула абсолютної ваги. Без неї неможливий поступ у будь-якій сфері суспільного життя, тим більше в політиці. Нарешті, однією з важливих причин розпаду імперії була та, що неможливо управляти країною, керівництво якої фактично не знає, що робиться в країні. Імперія впала жертвою своєї дезінформації. "Науковий соціалізм" навіть не зміг науково підрахувати свої прибутки і втрати. Отже питання влади зараз складається не тільки з того, хто має більше танків та кулеметів (у нас їх нема), а з того, хто володіє правдивою інформацією і зможе понести її до широкої громадськості, ламаючи офіційну дезінформацію. Досі в цій битві демократичний рух виявляє великою мірою безпорядність.

Підставою політики повинна бути її наукова наснаженість. Мусимо розуміти, що політика в Україні вже мала б вийти з форм клубної самодіяльності. А насправді зараз навряд чи знайдеться людина, чи колектив будь-якого мислення, які б змогли дати докладніший аналіз, чи то з політичної, чи то з економічної, чи соціологічної, чи з демографічних сфер життя, як загалом для України, так і зокрема по регіонах.

Не завадило б мати і демографічно-соціологічний аналіз української діаспори. Це все необхідно, якщо тепер насправді збираються будувати суверенну Україну з її незалежною економікою. Без цих основних знань не може бути жодної політики, і нікто, ні НРУ, УГС, ні компартія, що вона вже встигла виявити, не здатен керувати неродом, не маючи певної інформації про головні аспекти його суспільного життя.

Мусимо особливу увагу звернути на місцеві

регіональні проблеми. Люди вже й чути не хочуть про всесокзні проблеми. Для привернення мислення східної та південної України, треба закликати ігнорувати, бойкотувати і навіть саботувати інтереси імперських відомств. І, власне, проблема республіканського госпрозрахунку - це здебільшого проблема економічно сильних регіонів. І взагалі, якщо хочуть влади, то мають йти до людей не тільки з гаслами, а з конкретними програмами розвитку різних сфер суспільного життя. В протилежному випадку - і досягнувши влади - можна її швидко втратити. А становище сучасної України, яке є наслідком імперської політики, при якій економічні та інші структури формувались не стільки навколо Києва, як навколо Москви, вимагає навіть для більшого успіху відродження, не стільки республіканської програми перебудови, як окремих регіональних програм, які разом, при узгодженні, створили б республіканську. Нарешті, якщо б Йорданія, Ізраїль, чи інші країни, територіально які можна порівняти до наших областей, мали б подібний рівень культури управління, то вони б давно збанкрутували. Безумовно, забитість периферії - це наслідок імперського управління, але ж імперія розпадається...

Імпер'я розпадається набагато швидкими темпами, ніж хтось це міг передбачити. І де ті інтелектуальні сили, які б змогли стати на висоту вимог часу і, усвідомлюючи загальну картину процесу і його окремі деталі, давати ледь не щомісячний аналіз цього процесу? Становище імперії нестерпне, але...

Торкнемося тепер деяких моментів перехідного періоду. Ніхто не припускає вдатися до тотального терору для організації політичного та економічного життя. Ми маємо світовий досвід розпаду імперій. То ж чи не хочемо мати на місці СРСР сучасну злиденну Африку? А на місці "соціалістичного" Кавказу без кінця поділений і воюючий Ліван? А на місці України - Афганістан? І це не є безвідповідальне перебільшення! Та регіональна нерівномірність розвитку на Україні; та озлобленість консервативного крила компартії, яке ще досі чисельне й міцне, щоб опиратись; те наростання національно-визвольної боротьби при поглибленні політичної кризи, поширенні безвладдя, цілком може привести до громадянської війни. Те, що люди звикли до жорстокості й крові, тільки підсилює непевність. Де ті політики, які могли б утримати ці процеси в мирному річищі?

Висуховість положення підсилюють чисельні безвідповідальні провокації влади. При такій рясності їх дуже важко зберегти рівновагу, і тому спалахи фанатизму вже стали реальністю політичного життя України. Вже є такі угруповання, які збирають сили під гаслом: "УКРАЇНА – ДЛЯ УКРАЇНЦІВ". Фанатизм – це щоправда найкращий організуючий момент в боротьбі, але пригляньмося до досвіду Ірану. Там, нарешті, теж "демократія" (іслямська) і теж парламент. Та те, що свого часу більшість іранців було готових вести боротьбу проти Іраку – війну на знищення – це навряд чи доказ на користь демократії. Очевидно, простої чисельності замало. Мусимо усвідомити щось більше. Кажу ганьба українській інтелігенції, яка не хоче, чи не може стати у цей відповідальний час надійним провідником нації. Адже справа відродження – це передусім справа консолідації національної інтелігенції. А час випереджає нас і ми відстаємо від розвитку подій. Це вельми небезпечно.

Проблеми імперії набагато складніші, як простий вибір між демократією та тоталітаризмом і розв'язання застарілих національних конфліктів. Великою мірою вибух національної свідомості став несподіванкою не тільки для Горбачова, але й для західних політиків. Процеси, що відбуваються в "єдиному радянському народі" мають далеко неоднозначний характер. Подальша консолідація прибалтійських народів, традиційне суперництво закавказьких, нерівномірність розвитку на Україні – наряду з цим вже приймають конкретні обриси потенційно набагато значиміші процеси. Говорю про процеси розпаду панівної російськомовної маси та прояви свідомого регіоналізму в ній. Тут, зокрема, найяскравіші змюги сибірської автономії. Безумовно, зупинити цей процес не спроможна навіть "Пам'ять" своїми ірраціональними закляттями. Віда "Пам'яті" в тому, що вона намагається поєднати несумісне: бажання національного відродження нації та утримання в імперії поневолених народів. Загалом, ця величезна російськомовна маса людей давно вже втратила духовний зв'язок зі своєю батьківщиною і консолідується навколо різних регіональних центрів. В цьому процесі ми, українці, повинні їм допомогти. Це цілком нормальний процес, через який пройшли всі колонізаторські нації. В російській імперії ці процеси гальмувало її геополітичне становище, тобто компактність імперії. І дай Боже, щоб народи, на які

розпадається ця інертна маса, спромоглися якомога швидше на національні відродження чи злиття з іншими націями.

Нарешті, Середня Азія, в якій вибух неминичий (і не тільки демографічний) і якому не запобігти позбавленням мусульманських багатодітних матерів їхніх, часто уявних, пільг. В ці процеси, безумовно, будуть залучені й інші, менші народи, які досі не виявили значної активності, але які можуть у свій час відіграти роль великої ваги.

На тлі такої перспективи вельми короткозорим є політика Заходу, яка припускає "демократизацію" СРСР при збереженні його цілісності. Очевидно, що народи імперії прагнуть не лише демократії, а передусім свободи. Добре це чи погано, але мусимо знати, що політика демократичного Заходу визначається передусім його власними інтересами і заради них він може піти на найбільш неймовірні угоди, дуже схожі на зради. Тут, безумовно, найяскравіше сяють Мюнхен та Ялта. В цьому руслі опрацьовувались і Гельсінські угоди. Не маємо також права забувати, що свого часу Захід зрадив новостворену Українську Народну Республіку. Для Заходу гендлярська вигода - чи не найважливіший критерій зовнішньої політики.

Нарешті дещо про засади, на яких маємо будувати наше суспільство. Не так просто в наш час відгородитись від світу. Ми маємо знати, що крім демократії, крім міжнародних правових норм, крім усього іншого, сучасний світ тримається на моральних нормах цивілізації, брак яких так помітний серед народів імперії. Самої демократії замало. Нарешті, як це не дико звучить, Гітлер також прийшов від демократії. Маємо пам'ятати, що друга світова, власне, почалася з претензій Німеччини на Судети. Тож коли поляки в особі "Солідарності" зриваються претензій на Львів та Вільнюс і пропонують "нову коаліцію" демократичних східноєвропейських рухів, то чи маємо ми зараз виставляти авантюрські територіальні претензії до інших республік Союзу, або закордонних країн, чи розбудовувати національний рух під гаслом "Україна - для українців", на які позиції фактично зійшло радикальне крило українського національного руху?

Ще маємо пам'ятати, що окупація новоствореної УНР проводилась зі сходу інтернаціональними силами; що угорське повстання, пражька весна, душилися не самими росіянами. При всій відповідальності росіян, як панівної нації, не можемо применшувати роль інших

націй в кривавих революційних подіях. Отже, усвідомлюючи свою вину, відповідальність, кожен народ має зрозуміти, що наші майбутні міжнародні стосунки маємо будувати, виходячи з сучасних історичних умов та сучасних моральних норм цивілізованого світу.

На що мають надіятися українці? Мають надіятись на себе. Мають покладатись на свій здоровий глузд та домагатись доброзичливості своїх сусідів-народів. Тільки на цих засадах ми можемо забезпечити справді демократичне майбуття.

Степан Гура, м. Херсон

***

ПРО ЦЕРКВУ, БОЖИЙ ЗАКОН ТА ЛЮДИНУ

Питання історії людства та закономірностей його розвитку завжди ставало особливим предметом зацікавлень. Вгадати ці закономірності - у великій мірі означало визначити хід подій у майбутнє. Наше сторіччя - сторіччя всеобіймаючих раціоналізмів, ставило собі завдання розкрити "раціо" історії та по своєму спрямувати її розвиток. Спробами саме таких есхатологічних вирішень стали великі ідеологічні системи ХХ сторіччя - нацизм та комунізм. Сьогодні увиходимо в новий момент історії людства - постідеологічний, де наново виринає проблема розкриття закономірностей історії. Як остерегтися цієї нової хвилі ідеологізації - залишиться мабуть ще довго нерозгаданим.

В тому понадраціональному ході історії розкривається обмеженість нашого світосприймання та органічно пов'язаного з ним нашого людського раціоналізму. Історія - це здійснення світу в його понадлюдських масштабах, це здійснювання Божого задуму про який лише деколи здогадуємося, а деколи зашкочені абсолютною непорушністю порядку Натури перед псевдозаконами ідеології, з наївністю дітлахів насильно нав'язуємо світові свої масштаби та порядки. Кожне розкриття повинно зберегти основний принцип - покірність перед Правдою. В іншому випадку все може легко перемінитися в ще одну спробу насильного ущаслиблення людей.

Наше мислення дуже любить круглі дати. Деколи вони зустрічаються з нашими внутрішніми хвилюваннями, подіями та напругами. Нам так дуже хочеться, щоб саме котроїсь такої круглої дати все це остаточно перемінилось. Перед нашим поколінням початок нового тисячоліття - третє після Різдва Христового. В історії кожна така дата викликала завжди багато напруг. Люди пригадували собі слова Апокаліпсису: "ангел... схопив дракона, змія стародавнього, який є диявол і сатана і зв'язав його на тисячу років, і вкинув його в безодню, і замкнув, і запечатав над ним, щоб не міг він більше знаходити народи, поки скінчиться тисяча років;

після цього повинен бути випущений на короткий час. (Откр. 20,2-3). В історії збувається есхатологія - останні речі людства.

Коли сьогодні, в так дуже перенасичений есхатологією час, спробуємо поглянути на українське церковне життя, на сподівання у зв'язку з ним та реалії його побуту - запримітимо декілька важливих факторів:

1. розбиття релігійного життя наших громад, православних та католицьких;
2. велика потреба нового хрещення, тобто повернення до основ релігії з якої зростала вся наша спадщина - до віри.

Усвідомлення віри, як фактора динамізму змін та рушійного принципу розвитку культури, тобто самовиявлення духа нації та його закорінення в цілій ноосфері цивілізації, що через просвічення хрещенням заносить його до висот містичного зв'язку з Богом, може повернути нашому життю повноту та дати непорушну шкалу моральних, суспільних та політичних цінностей.

Цими двома факторами сьогодні ми можемо по-різному користуватися, залежно від того, як далеко зуміємо збагнути їх місце та роль в історії. Кожна з релігійних домінацій, як наслідок відсутності єдності, виявляє намір, в першу чергу, здійснювати "свою ціль". Спроб сполучень різних можливостей тут обмаль, а при питомій нам схильності до взаємної гризні та ворожечі, це стає приводом до "основних, принципових розрахунків", "засудів", "приречень" на залежність від когось (Рим, Візантія, Київ, Ван Брук, Індія, Непаль та бозна хто ще). Оцінка комбінації, це зразу спроба, або її апологія, або її засуду. Тут необхідно зберегти холодний осуд та тверезість думання. При всій специфіці релігійного та церковного життя, а в нашому випадку особливо при основних рухах, які тут проходять, тобто легалізації Української греко-католицької Церкви, та автокефалізації православної Церкви, висхідною точкою має стати тверезо та об'єктивно окреслене місце духовного та релігійного, а в ньому також і церковного, життя. Це завдання ставили собі вже декілька поколінь української інтелігенції. Їх розв'язка може також і нас дечого навчити. Вячеслав Липинський, один з визначних політологів та теоретиків української державності так бачив вище згадану проблему:

"Тільки ж не та релігія і церква нам в нашій

світській боротьбі за Україну допоможе, яка буде найбільше "національна" та найбільше "українська", і яка во ім'я "націоналізму" буде визнавати всіх наших "отаманів" і толерувати наші руїницькі національні прикмети; - не та, яка вбере в себе найбільше елементу земного, світського, політичного і якої пастирі захочуть зайняти (кажучи фігурально) місце офіцерів генерального штабу і до наших плянів військових вмішати своє зовсім не військове релігійне діло - а та, яка найкраще навчить своїх вірних в їх світській боротьбі за українську державу виконувати вічні і загально людські закони творчої громадської моралі. Та церква і та релігія, що, обмеживши розбешений егоїзм і анархізм наших провідників, навчить їх бути добрими провідниками, і обмеживши такий самий егоїзм тих, кому дають провід, навчить їх слухати своїх провідників та вічними бунтами не губити української справи. Та церква і та релігія, що замість дрібного і користолобного містицизму пасивних, безбожних, безідейних і боязких людей, дасть нам містицизм релігійних людей, сміливих та активних - це значить: замість страху перед чортом (якого ми бачимо в образі "Москаля, Ляха, Жида, пана, буржуя, соціаліста, більшовика", чи ще якоїсь іншої "причини нашого лиха" перед собою та іншими, для оправдання нашої духовної нікчемности, малюємо), дасть нам любов до Бога, Правди, до ідей - і замість теперішніх затроєних ядом знехависти і неспокою, безсилим конвульсій розуму і серця, дасть нам, на глибокій вірі і любові оперту, спокійну силу духа для твердого, непохитного і послідовного творення нашого українського діла. Та церква і релігія, що обмежить нашу взаємну злобу, а навчить нас з любов'ю класти життя своє "за друзі своя"; що обмежить нашу звичку до зрадництва, егоцентризму та отаманії і навчить нас чесноти, посвяти, послуху і дисципліни, а тим самим навчить нас єдності і організованости, без яких нігде і ніколи перемоги не буває; що дасть нам силу моральну переносити терпеливо та мужно все те горе і всі ті страждання, без яких ні одна війна і боротьба за одно з найтяжчих у світі діл - за Державу Українську - обійтись не може. Та врешті, церква і релігія, що нашу боротьбу за Україну виведе з її дотеперішньої безпросвітньої егоїстично-матеріалістичної темряви і дасть її вищу, ідеалістичну, Законом Бога значену печать; що нашу дотеперішню гризню та викинуті на наш колоніальний смітник недогризені кості

перетворить в боротьбу за світове місце України, за ту нашу світову місію історичну, яку нам, серед інших націй і держав, дав до виконання Великий Бог на Чим сотвореній землі " (1)

Обмеження руїнистських, роз'єднуючих факторів релігійного, політичного, суспільного життя, можливе лише при умові зростання в нас любові до Бога, в пошуку щоденних правд, які являють себе відблисками Великої Правди. Лише покірність перед Правдою дає умові нашому силу пізнавати та розуміти себе, інших та історію. В суспільному житті, яке скорше чи пізніше вибуває з себе кожний обман, неправду, кожна невідповідність, наснага саме до Правди, покірне перед Нею служіння – це першочергове завдання Церкви. Здійснювати Божий задум – це освячувати народ, роз'єднаних з'єднувати в ім'я Бога та Його намірів щодо нас. Тут не місце на ніякий словесний блуд, нереальну гру, чи яку-небудь фразеологію. Без покірності супроти Правди все вище сказане стане лише демагогією.

Відмінність церковного життя вимагає повздержливості суджень. Кожне нове роз'єднання залишає слід в сумліннях та свідомості не лише одиниць, але й поколінь та народів. Схизма Керулярія, це справа не лише найближчого йому кола людей, але на сьогодні болючий фактор розколу Церков, народів, держав, суспільств, громад, родин. Це породжує нетерпимість, ворожнечу, що для християн рахуються основним злочином. Але дивним дивом не одні служителі престолів благословили зброю для походів на інакомислячих та інаковіруючих. Сучасність вже прозріває та сколоджує пристрасті. Люди визирають, але це вимагає великої та глибинної праці. На жаль, серед нас, в тому числі особливо в Україні, цього не спостерігається. Середньовічна культура витворила один з основних принципів всякої дискусії – аудітур ет алтера парс. Це означає: вислухаймо і другу сторону. Практично це проводилося так, що противник мав точно з'ясувати погляди свого суперника, аж до цієї міри, щоб тамтой погодився на це. Шойно тоді починалася дискусія. Перший принцип – зрозуміймо себе взаємно. На жаль, нам не вистачає терпця та відкритості ума, щоб до цього додуматись. Серце горить, але розум безвихідний. Небезпека роз'єднувань в нас дуже велика, оскільки не придумано засобів для договорів та порозуміння. Хай і тут врахується старий принцип. При невизначеності багатьох факторів, на сьогодні та

день завтрашній нашої нації, слід зберігати посилену потребу єдності, та для цього треба витворити правильний механізм.

Заклик до єдності - це на сьогодні основа всяких розмов, але це не може кінчатися лише на словах, а вже повним непорозумінням є спроба насильного заведення єдності. Шукаймо помочі в кожній формі - щоб тільки успішно. Єдність можна побудувати на тривкій основі саме тоді, коли відчувається її суто християнське значення. Така споруда може бути побудована лише на принципі любові ближнього. Митрополит Андрей в пастирському посланні "Про єдність" з 1943 р. пише: "Нам і нашому народові треба гарячої, усильної і великої любові ближнього, щоб вилікувати свої рани і випросити з неба потрібної благодаті на грядучі історичні події. Треба нам і нашому народові приготуватися на ці події усильною працею над християнською єдністю між українцями, без якої не зможемо нічого досягнути. А християнської єдності між українцями не досягнемо іншою дорогою, як тільки широю працею над християнською любов'ю Бога і Ближнього."

Митрополит Андрей добачав необхідність єдності, але її здійснення бачив в перспективі, як наслідок довгої та послідовної праці, сповненої, в першу чергу, любові ближнього та шуканням доріг порозуміння.

Як дивно правдиво звучать і подальші слова Великого Митрополита:

"Мусимо поставити собі питання, звідки і чому людина стається ворогом людини: звідки роздори, ненависті, незгоди, сварні, звідки партійність, трудність порозуміння і ті процеси, яких не можемо довести до кінця. Звідки те все, що ділить український нарід людською організацією такою безконечно далекою від природного організму, що наша суспільність видається більше подібною до купи піску, поодинокі зеренця, які нічим не зв'язані з усіма іншими, ніж до могутнього дерева, в якому розвивається життя повне сили і здоров'я..."

Не без великого страху приходиться нам самих себе спитати, чи організм нашого народу - якщо наш народ можна назвати організмом - не терпить на якусь моральну гемофілію, яка спричинює, що кожна найменша рана є незначе не до вилікування. Чому кожне непорозуміння між українцями, яке, як здається, можна б легко усунути, так часто переходить в хронічний стан антагонізмів, суперечок, яким нема

кінця? А при тому з обох сторін можуть бути найкращі наміри, патріотизм, який справляє враження правдивої любові Батьківщини?

В дійсності цьому патріотизмові завжди бракує самокритицизму. Ми патріотизм міримо не розумом, а серцем. Його температура заступає в наших очах усі інші прикмети. У багатьох напрямках ми ще люди примітивні, для яких демонстрація, фраза і шум, здається чимось важливішим, як спокійна, холодна розвага та витривала праця. В нашому суспільстві надто часто зустрічається людей, що себе вважають фаховими політиками, хоч не мають ніякого фаху і ніякого особливого знання. Само положення змушує заступати поважнішу фахову працю риторикою.

Снід нашого життя, чи як каже Митрополит Андрей – моральна гемопфілія, виявляється в постійній схильності до роз'єднувань в ім'я любові інтерпретації добра України. Кожна людина з-посеред народу має право на свій голос, але якщо не встановиться поєднуючих факторів, тоді потрібно для нас 50 млн Україн та Церков! Чи некраше перемагати свої слабості!

Ці дещо придовгуваті вислови для цього, щоб з певної відстані поглянути на події церковного життя України. Після довгих років гонінь на перший план релігійних потреб України виступає Українська греко-католицька Церква. Довкола неї довгими роками творилася погана слава "зрадника народу", слуги якогось далекого Ватикану, або Польщі, але завжди "проти справжніх інтересів трудящих України". Всі однак навчилися під цими фразами розуміти: "трудящих" Москви. Докази сформульовані в цьому руслі мусили в остаточному розрахунку поділити долю багатьох "неухозних теорій", що з об'єктивного погляду мають перед дужками знак мінуса.

Відродження релігійного життя України – явище складне. Але безсумнісне тут те, що народ уявляє здійснення цього відродження в старих установах релігійного життя, без ніяких спроб "остаточно пояснити", хто є хто? Греко-католики виходять на арену суспільного життя з всіма своїми сьгоднішніми проблемами. Сорок років гонінь, цькування, в'язниць, довели до переляку, побоювань та апологетичної постави супроти культури. Низький рівень теологічної підготовки молодшого покоління священників, а опісля чвари і непорозуміння доводять до того, що швидко захінчиться "медовий місяць" Церкви в народі, а почнуться серйозні вимоги від церковного життя. В

подальшу чергу це пов'язане з розчаруваннями багатьох членів Церкви. Як цьому протидіяти - це одне важливе питання на яке поки що немає відповіді. Єдність Церкви стає не лише постулатом, але необхідністю хвилини. В рядах духовенства починає проявлятися нетерпимість, незрозуміння та ворожнеча. Досходить до відкритого конфлікту, якого зовнішнім виявом стало вживання слова "православний" в літургійних молитвах. На сьогодні це слово багатозначне. А війна не про нього, але про те, що є в його корені. Про ставлення себе, з одного боку до загальної, несформованої докінця свідомості людей, для яких це слово асоціюється лише з офіційним православ'ям, а з другого боку, з його богословським, в подальшу чергу і екуменічним, значенням. Це вимагає довгої роз'яснювальної праці, яка повинна врахувати різниці рівня сприйняття та правил реформи так дуже складної частини свідомості людини, як свідомість релігійна. І якщо всі відповідальні за це діло ієрархи та настоятелі не знайдуть засобу для поборвання оцієї "моральної гемофілії", тоді чимало вистражданого у в'язницях пропаде. При відсутності механізмів перевірки інформації, при відсутності спільних зв'язків, легко спрацює дезінформація, що поширюється холлом плітки. Тоді починається справжнє царство тьми і невігластва.

Легалізація Української греко-католицької Церкви - сьогодні це справа майже вирішена. Залишається лише оформити державні закони про дії цієї Церкви. Але було б дивно, якби тут не робилося всього, щоб через маніпуляцію законом обмежити її права, або створити такий закон, щоб Церква підпорядкувалася державі. Засобом для цього може бути наприклад провокація. Тому треба в цьому зберегти велику обережність. Саме з цього огляду дуже небезпечно проводити акції типу перебрання Преображенської церкви у Львові. 29 жовтня 1989 р. один із священослужителів цієї церкви, отець Ярослав, перейшов під юрисдикцію єпископа Володимира Стерницького, місцєблюстителя митрополичого престолу у Львові, тобто перейшов в лоно УКЦ. Бістка про його наміри пролунала у Львові вже в суботу ввечері. Вранці на богослужбі були вже присутні представники Комітету Захисту УКЦ, представники католицької інтелігенції та багато мирян. Справа була приготована, але чомусь, як не дивно про це не знали православні ієрархи. Чи, можливо, щоб КДБ цього про це не знало та не передало такої інформації ієрархам в соборі св.

Дра? Сумнівне! Тоді, чому такий хід подій: дуже хочеться сказати – провокація, але яка її мета? Щоб доказати, що греко-католики порушують закони? Але вони їх порушують вже від 1946 року! А може на те, щоб створити такий закон, що збереже церковні маєтки Московського патріархату перед зазіханням інших? А може причина ще інша? Питання поки що залишається без відповіді. Наші побоювання лишень в тому, щоб дітям не стерпли зуби від неспілих ягід, що їх з'їли батьки.

Нові заворушення в церковному житті Західної України викликала "автокефалізація" православної Церкви. Мрія про Українську автокефальну Церкву, що понесе національне та релігійне відродження на Велику Україну в головах багатьох жевріла від давна. Саме тим пояснюється факт, що коли священослужитель церкви св. Апостолів Петра і Павла у Львові проголосив відхід з-під зверхності московського патріарха та перехід до твореної ним УАПЦ, стрінули його гарячі вітання з усіх сторін. Хід пізніших подій показав, що довкруги цієї справи багато неясностей.

Проголошення автокефалії у Львові, де не було традиції православної Церкви, заставляє запитати, які дійсні наміри "автокефалів"? Цікаве також і те, яка буде реакція офіційної православної Церкви, бо ж саме по ній б'є цей почин? Тут діапазон огляду слід розширити ще на фактор виринаючої на небосхилі УКЦ, яка, що не вимагає доказів, є основним претендентом на провід у релігійному житті Західної України. Запис подій "автокефалізації" показав, що ця нова церковна деномінація не має на меті в першу чергу нести Євангелію на Велику Україну, а стає фактором розбиття громад віруючих Західної України, які частинно залишаються греко-католиками, а частинно віддаються фразеології типу "ні Рим, ні Москва". Акція автокефалізації розгортається особливо по селах та містах Західної України, вводить з собою ворожнечу, сварні та розколи. Запровадження автокефалії починає набирати форм встановленої церковної автономії. До цієї праці включено майже ціле духовенство львівської митрополії, також офіційних її архиєреїв. Це вже викликає серйозні підозріння.

На сьогодні дії автокефалізації вже засуджені всією інтелігенцією Львова, але дальші наслідки буде важко виправити. Знов виявилось, що ми спроможні за ціну будь-чого ділитися на втіку нашим неприятелям.

Зв'язок лідерів автокефалізації православної Церкви з офіційною її структурою, відсутність реакції ієрархії з Москви та Києва, розбиття громад віруючих та ріст ненависті і ворожнеч, наявно показують, яким саме шляхом бажає піти "автокефальна" Церква. Не важко тут передчасно засуджувати, але в такій справі слід врахувати всі існуючі факти. Необхідно також з'ясувати оновну небезпеку: ще одного ерзацу на справжні потреби народу, це нова проба замінити нашу духовну самобутність автономією в когось іншого. А це означає залишити поруйновану духовність нації в руках прихованих її ворогів. Автокефалізація у такому масштабі, це спроба скористатися гаслами "українська" і "автокефальна", де одне є виправданням другого. В такому масштабі немислиме повернення України в русло Вселенського Православ'я тому, що не враховується тут необхідних юридично-церковних факторів.

Можливо, що такий жорстокий осуд "автокефалізації" неправильний, але основні закиди залишаються дійсними, об'єктивно існуючими.

Церковне життя сучасної України набагато переросло очікування. В ньому видно всі планомірності дій. Пов'язання причин та наслідків тут очевидне. Залишається лише питання: наскільки можливо все це передбачити? Скільки зробили ці, що мали змогу та й обов'язок це передбачити і застосувати протидію, тобто в першу чергу представники ієрархії УКЦ у вільному світі, а далі представники нашої політичної та суспільної думки, як на еміграції, так і в Україні.

Історія - престол дії Бога. Єгипетські фараони, коли Ізраїль виходив в дорогу, ще про ніщо не здогадувалися. А й сам Ізраїль не знав, куди його поведе Божа Рука.

1). В. Липинський. *Релігія і Церква в історії України*. Бібл. "Америки" ч. 17, Філядельфія 1925. стор. 18-20.

Ярослав Інок

***

ІНТЕРВ'Ю З ГОЛОВОЮ ЛЬВІВСЬКОГО СНУМУ ІГОРЕМ ДЕРКАЧЕМ

Запитання: Ігоре, Ти є одним з тих, хто творив процес організування Спілки Незалежної Української Молоді. Розкажи, будь ласка, як усе це проходило.

Ігор Деркач: Щоб розказати про сам початок організації СНУМу, треба повернутися в історію, тобто в 1988 р., коли у Львові проходили перші мітинги. Слід сказати, що в середині 1988 р., десь в липні, утворилася Українська Гельсінська Спілка. Її утворила Українська Гельсінська Група на чолі з відомими правозахисниками: Чорноволом, Хмарою, братами Горинями, Лук'яненком та іншими. Вже тоді один з активістів УГС, Іван Макар, висунув ідею створити при УГС молодіжну філію УГС. То був фактично липень-серпень 1988 р. Потім у Львові настала реакція - Макара посадили в тюрму, де просидів три місяці, мене забрали на військові збори на місяць. Потім пішли розгони несанкціонованих мітингів, політична боротьба й за тим яхось забулося це питання. Коли прийшов вже 1989 р. події почали розвиватися швидкими темпами. Як казав М.Горинь: якби ми, піднявши синьо-жовтий прапор у 1989 р., здобули незалежну Україну в 1990 р., то це був би величезний успіх, бо темп розвитку тодішніх подій, рухів на Україні - різних, не говорячи вже чи то екологічний рух, чи то національно-визвольний, чи культурно-просвітницький - вони всі спрямовані фактично до одного - десь до суверенітету, до будівництва незалежної української держави.

Звідки виникла сама ідея молодіжної організації? Літом цього року харківська філія УГС висунула таку ініціативу про відновлення Спілки Української Молоді, яка нібито існувала в Харкові в 1929-30 рр. Але така спілка ніколи не існувала. То була хибна думка.

З.: Чому?

В.: Тому, що в 1929-30 рр. на процесі Союзу Визволення України виникло питання про СУМ, тобто НКВД сфабрикувало процес над професором Єфремовим під час якого, з процесі розслідування, постало

питання про СУМ, хоч така спілка взагалі не існувала в той час. На цьому процесі зроблено навіть списки молодих людей - членів СУМу, які теж в дійсності не існували.

Істинна історія СУМу починається у 1946 році в Мюнхені, коли Степан Бандера і провід українських націоналістів висунули ініціативу створення молодіжної організації при ОУНб (бандерівці). І вона зараз дуже поширена в еміграції. Ми мали стосунки з президентом американського СУМу Микитином, канадського. Зараз налагоджується стосунки з Австралією.

З.: Чи думаєте поширювати співпрацю з еміграційними організаціями?

В.: Звичайно так. Ми вже організували переписку з Америкою. В нас величезне прохання до них - допомогти нам, в першу чергу, технічними засобами. Це допоможе нам організувати, активізувати тут молодь, творити сильну політичну структуру незалежної української молоді, яка б могла виховуватися в дусі відданості справі побудови незалежної держави. Це фактично основне завдання, яке об'єднало ініціативну групу для створення СНУМу.

З.: А як проходили події зв'язані з творенням харківського СУМу?

В.: Після того як при харківській філії УГС утворилася СУМ, вона зразу ж звернулася до Світового Конгресу Вільних Українців і проголосила, що вони відновлюють цю організацію, нібито вже до того існуючу в Україні. Так чи інакше, вони вже існують. Відразу почали активно працювати. У Харкові збирали підписи за національну символіку, почали проводити пікетування, підняли синьо-жовтий прапор. Деякі з них вже встигли постраждати під час п'ятнадцятидобових арештів. Мають вже також при УГС своє видання. Взагалі треба сказати, що це дуже активна молодь. А все ж не можна забувати, що Харків то не Львів, тут різні завдання. В них говорити по-українськи - це рахується як подвиг. У Львові, припустім, питання незалежності це вже не подвиг, так, що бачимо, тут колосальна різниця в політичній атмосфері.

З.: Які зараз відношення між львівським СНУМ а харківським СУМ?

В.: В нас постійно, щомісяця, збирається Координаційна Рада УГС в Києві. Приїжджають на її засідання представники молодіжних організацій. Фактично харківський СУМ існує при харківській УГС, СНУМ львівська при львівській УГС, СНУМ чернівецька при чернівецькій УГС, СНУМ івано-франківська при івано-франківській УГС, київська СНУМ при київській УГС.

З.: Чи то вже всі філії СНУМу?

В.: Є ще ініціативні групи, але поки що не було установчих зборів, ще ми поїдем допомагати їм в цій роботі.

З.: Вернімось же до Харкова.

В.: Вони хочуть конче відновити СУМ. Але вони вже зрозуміли ту помилку, що не існувала така СУМ в ті часи. От наприклад чому ми не хотіли назви СУМ? Ми радилися з Вячеславом Чорноволом та іншими членами УГС. Справа в тому, що відновивши сьогодні стару назву накликаємо на себе біду. Фактично таким чином оголошуємо підтримку СУМу американського, а американський СУМ партійний. він існує при ОУНб та ОУНр. Тобто там є чотири напрямки: ОУН бандерівський, ОУН мельниківський, двійкарі і тав. соціал демократи. Проголошенням на Україні СУМу ми можемо викликати розкол. Ті ж чекісти, чи навіть молодь, яка не розбирається в питаннях історії, може утворити тут якісь інші молодіжні організації і оголосити, що ми мельниківські, інші, що ми двійкарі, саме КГБ могло б на те впливати і натравити одних на одних, що було б початком нездорового розколу. Наша мета консолідувати молодь, і не тільки тут, а й на еміграції, показати для еміграції приклад, що ми єдині. Тим більше, що багато правди в приказці - де два українці, там три партії. Я тут ще хочу підкреслити, що необхідно подумати, поки щось зробити. От газета "Свобода", що друкується на Заході, опублікувала помилки "Пласту", підкреслюючи, що їхня суть у тому, що вони різко почали відновлювати те, що вже було. Так не можна. В нас тут режим, російська радянська імперія.

Ми, молодь з України повинні створити щось своє,

внести якусь новизну, беручи з Заходу тільки краще: ту сильну ідеологію, компетентність тих політреферентів УПА і тих же самих пластунів, СУМ і ту ж організацію переносити тут, так точно один до одного не можна сьогодні. Ми візьмем у них все найкраще а самий політичний скелет створимо самі. Абсолютно самі. І відновлення самих назв, отих прапорів, припустим червоно-чорний прапор - це тільки клопіт від того. Ми тільки один раз на Маківці підняли бандерівський прапор, потім прийшли з ним до Львова і я в своєму виступі сказав, що ми підняли цей прапор, як символ боротьби за незалежну Україну. І відповідні органи зразу ж це підхопили. Це вже була політична помилка. Була критика з боку лідерів УГС, народних депутатів, з боку інших неформальних об'єднань, що ми допустили помилку. І справді її скоро використали. У "Радянській молоді" пішла публікація - Вікторія Андреевна підтягнула фактично нашу організацію до бандерівського СУМ. Ми повинні відмежуватися від тих помилок. Проте загалом ми хочемо працювати з всіма організаціями. Постає навіть задум провести з'їзд, коли буде політичне пом'якшення на Україні. З'їзд української молоді з усього світу в Києві. Буквально всіх - чи то комсомольців, сумівці чи безпартійні. Так подібно, як от "Молода Литва" в Вільнюсі.

З.: Які завдання Ти назвав би першочерговими для СНУМу?

В.: Створити політичну структуру по всій Україні. Дотепер ми створили таку структуру в львівській області. Зараз у нс є осередки в яких треба ще провести установчі збори - в Бреховичах, в Рясному. Зараз ми створємо тзв. похідні групи, які будуть їздити туди, маючи з собою всі матеріали СНУМу, проводити там мітинги, приймати участь в молебнях, в дискусіях, і там же на місці проводити установчі збори утворення осередків.

Наше основне завдання також - навести удар Комсомолові, а навіть компартії України. Ми в Статуті написали, що члени Комсомолу і партії не можуть стати членами СНУМу. Ця подвійна мораль повинна відійти, вона сімдесят років мучила нам душі і створили ми піврабів, а деколи й фактичних рабів. Отже ми мусимо з тим боротися.

Чергове наше завдання - просвіта. Обов'язково будемо проводити лекції - з історії України, про

керемі національної символіки, про політичну ситуацію в Україні, про шляхи подолання кризи, про УКЦ та УАНЦ. В нашій свідомості є такі провали, а ми ж повинні знати потроху про все. Інакше ми не зможемо відповідно себе представити й молодь не піде за нами.

З.: На якому етапі роботи Ви є зараз?

В.: На сьогоднішній день у нас вже є Рада, є 150 членів СНУМу, є вже редакційна група, яка займається підготовкою газети. Є вже готовий макет першого номера, фактично тепер над ним працюємо, думаємо ще про назву. Хочемо зробити цю газету радикальною, щоб не була такою, як інші газети. Все ж ми вибрали і обстоємо радикальний напрямок. Радикальішими від УГС ми мабуть не зможемо бути, але, проте, ми можемо бути активнішими, тому, що молодь завжди активніша, більш емоційна. Отже потокова, суто організаційна робота.

З.: Деякі неясності поставть щодо питання про відносини між СНУМ та УГС. Кажуть, що СНУМ це не є самостійна організація, що вона підпорядкована УГС. Деякі говорять, що саме з цього огляду не бажать стати членами цієї організації. Що Ти, Ігоре, можеш сказати на цю тему?

В.: Є така думка. Я стрічався з такими голосами. Як це є в дійсності?

УГС охоплює в основному старших людей. СНУМ був необхідний, щоб організувати молодь при УГС. Фактично всі члени Ради СНУМу є членами УГС. Сьогодні ми існуємо при УГС в ролі, як при ідеологічному осередку. Інакше кажучи, ми черпаємо звітам свою енергію, свої сили для свого ідеологічного спрямування. Тому, що УГС, а точніше, тут, львівська Спілка, є авторитетною організацією. Треба сказати, що ми є сьогодні незалежні не від УГС, а від тих всіх, припустім, бандерівських, мельниківських напрямків. Ми незалежні від Комсомолу, від цілої тієї бюрократичної системи. Підтримуємо УГС, але вона не командує нами взагалі. Так, бувають випадки, коли її члени рекомендують нам якісь питання на раді УГС, але загалом, підкреслюю, тут не буває ніяких наказів. Взагалі в нас дуже демократична структура, я б сказав навіть, що анадто демократична структура, тому що ми повинні

алкоголиків, наркоманів поступово ми повинні затягнути їх до себе, хоч, звичайно, не можна робити цього насилу, тобто ми повинні чимось їх привабити, кожен повинен у нас знайти щось для себе. І зразу хочу додати, що як на мою думку, СНУМ буде мати величезну підтримку в молоді, передусім тут, у львівській області. Я вже бачу, який наплив людей іде. Багато хто покидає Комсомол, вони бачать, що ми не приймаємо комсомольців, люди визначаються і виходять. Часто можна зустрітися з закидами, що ми комсомольців не приймаємо, а вони от не можуть, вони то... Але справа в тому, що кожен повинен вирішити, бо коли він це зробить, це значить, що він поборов у собі страх, він пішов далі, перейшов етап раба. Тоді він приходить до нас, стає вільною людиною.

З.: 1989 рік багатий на різні події. Багато що вирішується, а ще більше постає нових проблем, свіжих ініціатив, найрізніших починів. Тобі усе це добре відоме. А я хотів би почути від Тебе, що Ти думаєш про події 17 вересня?

В.: Взагалі 1989 рік увійшов в історію України, як рік відродження України. Цього року ми підняли синьо-жовтий прапор, в Західній Україні він вже завойовує своє місце, його навіть міліція захищає. День 17 вересня неодмінно увійде в історію України. Тобто цього дня відбувся фактично акт проголошення легалізації УКЦ. Так, юридично він ще не затверджений, але народ його вже проголосив. Інакше кажучи, народ усьому світу проголосив, що така Церква існує, що вона бореться, а там де буде українська Церква, там і буде українська незалежна держава. Тому, в тих областях, як тільки ми завойовуємо ті церкви, тоді почнеться виховання молоді в тому дусі, який існував тоді, в 30-40-их рр. Та маса західних кореспондентів, що була у Львові 17 вересня, донесе до світової громадськості ті ідеї, ті найновіші стремління українського народу. Тим більше та стаття Рожнова у "Вогнику" відкрила очі фактично усьому Радянському Союзу про те, що операція "собор" 1946 р. готувало по суті КГБ, там приведені прізвища, там також говориться, що УКЦ була за наказом Сталіна незаконно розформована а потім розстріляна. І вона повністю заслуговує на те, щоб її відновити та передати всі давні храми. Я вірю, що

еміграція може допомогти нам дуже. На перших порах вона могла б нам дати величезну економічну, ідеологічну поміч. Також неабияке значення має технічна допомога. Україна занедбана, перебуває у важкому стані.

З.: Ігоре, дякую дуже за вичерпні відповіді. Бажаю успіхів і залишаю Тебе з надією скорого побачення на згадуваному з'їзді української молоді. Вірю, що це буде можливе!

В.: Дякую і до зустрічі!

Львів, 20 вересня 1989 р. Розмову вів Роман Прохід

* * *

**ІНТЕРВ'Ю З ПЕТРОМ ТИМОМ - ГОЛОВОЮ
ГДАНСЬКОГО СУНМ**

Питання: Петре, котра це вже з черги спроба творити якусь незалежну структуру серед молоді в Польщі?

Відповідь: З того, що я пам'ятаю, то це вже друга така спроба, яку підіймає, так би мовити, студентсько-молодіжний прошарок нашого суспільства. Наприклад СУСП (Союз Українського Студентства в Польщі) в своєму Статуті передбачав можливість праці молоді, не тільки студентів, в своїх структурах. Можливо таких спроб було більше, тільки про них не відомо, бо воно не вийшло на загальнопольський рівень. Слід тут подати, що ще минулого року в нас була думка створити гурток Української греко-католицької молоді. На жаль пізніше ніхто того не підтримав. Все скінчилося на кількох розмовах та одній більшій зустрічі. Я тоді зрозумів, що потреба об'єднувальних дій існує.

П.: А коли конкретно появилася думка про творення цієї організації, що зараз проходять її установчі збори?

В.: Процес виникання думки про таку організацію появилася десь два роки тому. Така потреба бралася м.ін. звідси, що структура Ради Культури Національних Меншостей не відповідала загальному очікуванню молоді. Справжній процес почався десь рік тому, коли наявність діяння польських незалежних організацій була очевидною, а їхні spektakлярні акції, які проходили з успіхом, спонукали нас до того, щоб почати подібне - творити свою організацію. Другим важливим чинником було заснування БАСу (Бяларускаво Аб'єднаніє Студентов) та широко розгорнена праця НЗС (Незалежне Об'єднання Студентів). Я, будучи студентом, мав до діла з різними польськими організаціями, маю тут на увазі НОБ, Академічне Об'єднання "Вербум", ВіП (Вольносьць і Покуй). Представники тих і інших організацій бажали нав'язати з українцями ближчі контакти, вести співпрацю, але, на жаль, я тоді міг виступати лише як приватна особа - всі мої дії були дуже обмежені.

П.: Під час сьогоднішнього засідання я чув, ви згадували щось про 15 червня, як про якусь дуже важливу дату для початків СУНМу.

В.: Ні, це був травень, точніше 1-е травня, ще до виборів, що проходили в Польщі. Тоді зійшлося кілька осіб, які рішили, що будуть діяти в спільній організації. Потім ми зробили таку опитувальну зустріч з студентами та молоддю Гданська. Було присутніх понад 20-ть чоловік. Ми спільно думали, чи є потреба в нашому суспільстві творити таку організацію. Думки були схвальні й ми створили організаційний Комітет з-посеред людей, які на письмі засвідчили свою згоду на творення організації.

П.: Як Ти думаєш, які саме зміни всередині польської держави спричинилися до того, що на згаданій тобою зустрічі могло дійти до конструктивних рішень?

В.: Це виникало взагалі з якоїсь потреби діяння. Крім того перші роки на студіях, це завжди роки пізнання, зрозуміння того, чим є студентський молодіжний рух. А ще того року я запримітив, що в молодих українців починає зникати бар'єр страху. Раніше на саму згадку про організацію люди реагували ствердженнями, що за таке викидають з університету - боялися. Пізніше, коли пройшли засідання "круглого стола", видно було, що "простір волі" немов збільшується біля нас, в головному серед українського студентства.

П.: Тобто можна сказати, що в попередні роки навіть за умов, коли б були очі, то не можна було нічого творити в умовах тодішньої польської держави?

В.: Не тільки те. Попередні роки дискусій на тему літератури, історії, еміграції дали нарешті свій плід. У спільних розмовах ми обговорювали також такі важливі проблеми як еміграція, національна свідомість тощо. Це не минулося без сліду. Багато молодих людей нарешті зрозуміли, що крізь ці, згадувані вже, старі, заскорузлі структури спроможні пройти лише найміцніші одиниці. Всі інші пропадали.

Знаменним тут також є такий факт. Не знаю чи це було видно сьогодні, але справа в тому, що люди, які сьогодні прийшли на нашу конференцію ніколи не

працювали в УСКГ чи Раді Культури. Я б сказав - приходить зміна поколінь.

П.: Можна сказати, що сьогодні біля пам'ятника богу Нептуну ви провели свою першу акцію - протест проти брутальної поведінки міліції 1-го жовтня у Львові. Які враження? Полякам чи не вперше за Народною Польщею, довелось таке бачити?

В.: Щоб послухати нас прийшло багато знайомих. Вони різними дорогами дізналися про те, що щось подібне будемо проводити, я їх не інформував - це zapewne. Я думаю, що реакції людей були дуже позитивні і це саме є доказ, що ці, так набридлі для нас стереотипи споглядання дійсності, такі можна знищити, викинути.

А коли говорити про сьогоднішню акцію, я хочу підчеркнути, що коли вийти до суспільства з якимись неагресивними формами поведінки, тоді воно реагує подібно, тобто неагресивно.

П.: Часу в нас малувато - скоро прийде на зустріч з вами член Солідарності, пан Борусевич, тоді скажи ще Петре, які найближчі завдання стоять перед Союзом?

В.: Ми вже почали клопотатися біля мовного табору. Все-таки це одна з найважливіших справ, маю на увазі мову, якою ми необхідно повинні зацікавитися. Чергова справа виникає з того, що наші люди дуже поділені на різні групи та групки. Щоб знімати ці розділюючі нитки, ми задумали їздити з виставками по різних українських центрах.

Крім того хтось подав пропозицію, щоб на найближчому Ярмарку в Гданьську виступати під знаменами організації, так, щоб терзати, настійливо спонукати людей до праці, до дії. Тут тільки те погане, що поки що в нас мало людей...

П.: Я б тут запитав, що ви хочете робити, щоб організація була зтракційною для молоді?

В.: Ми спільно прийшли до висновку, що треба оберегати себе перед входженням у ці прощарки організаційної роботи, які не є популярними серед молоді в Польщі. Сподіваємося, що якоюсь альтернативою буде для нас культурна форма діяльності, маю на увазі театр, зустрічі музичноюю молоді тощо. Надіємося, що та форма діяльності

дасть нам змогу притягнути до себе людей, тим більше, що в Гданьську є компетентні особи, які могли б вести такі заняття.

Щодо інших форм... Важливим є, щоб зорганізувати собі людей в терені, так, щоб не творилася порожнеча на лінії центр - терен. Те, що буде осередком СУНМу мусить розростись поза центри й захопити собою увесь загаль наших членів і не лише членів.

Окрема проблема - способи ведення роботи. Проте головне для нас зараз - пересіяти наявних людей і знайти для себе надійних людей, тих, які в найближчому майбутньому будуть в авангарді нашої діяльності. І тут вже є у нас певні успіхи. Зрозуміло, що остаточно те, що я назвав "способи ведення роботи", буде творитись у течії політ. праці. Тут не вистачить чиста теорія.

П.: Думаєш, що поляки будуть могли також поповнювати ваші ряди, оскільки такі знайдуться?

В.: Так, неодмінно. Для нас це не буде новим явищем. Вже нині можна знайти одиниці, поляків, які допомагають нам у найрізноматніших справах. Нам потрібна група людей, яка передусім зацікавлена, охоча працювати. Тож діло не в тому, щоб організуватися тільки з своїми, - хай це буде група людей готова працювати. Це головне.

П.: Мене ще цікавить таке. Який є ваш, мав на увазі як організації, стосунок до найсерйознішої та найчисленнішої польської студентської організації - НЗС та, як НЗС поставиться до вас?

В.: Особисто я вже мав дуже конкретні стосунки з гданьським "ензетесом". Правда, я тоді ще не виступав як член організації, те є одною з причин, чому вони не мали для нас ніяких пропозицій в плані співпраці. Зараз ми ще не почали шукати зв'язку з теперішнім НЗС (теперішній, тобто немов інший, бо вже юридично визнаний). Ми мусимо бути відкритими, взагалі, це й є шлях для пропаганди наших цілей, очікувань. Крім того не без значення тут і те, що діячі НЗС мають за собою багато літ досвіду, який виховувався в умовах підпільної, нелегальної організаційної діяльності. От не знаю чи ти запитав, що їхні представники були присутні на нашій сьогоднішній зустрічі?

П.: Ми говорили, що НЗС багато літ працював нелегально. Тут у мене виникає питання: до ви зробіте, коли не захочеть реєструвати вас офіційно?

В.: Гадаю, що це в якомусь сенсі могло б бути для нас навіть корисне, тому, що відверте відкинення дасть нам усім уяву про вагомість проблеми, а крім того ми дістали б до рук доказ на те, що цей процес демократизації у Польщі має багато "дір, не проходить повністю. Крім того найгішим, що може нас зустріти це не конфлікт а апатія, зневіра. Треба також думати, як би таке вплинуло на польське суспільство?

П.: Значить, Ти є думки, що успішно перенесете такий удар, коли б він прийшов?

В.: Я так вважаю. Виступаючи на сьогоднішньому мітингу ми звичайно враховували, що він може нам пошкодити в плані реєстрації, зрештою є з нами людина, яка, коли така ситуація заіснує, поведе справу з юридичної сторони. Варто ще сказати, що в розмовах між собою ми наставляємося на ведення організаційної роботи, без огляду скільки часу займуть процеси реєстраційні.

П.: Петре, я розумію, що в такому чи іншому випадку це є українська організація. Тоді як з такого погляду (українська організація незалежна в Польщі) ви реагуватимете на події, на процеси демократизації життя в Україні?

В.: Ти певно не знаєш, але ми вже нав'язали стосунки з львівським СМУМом та Студентським Братством, також з Товариством "Меморіал". Ми в першу чергу хотіли б допомогти їм літературою. Крім того в ситуаціях подібних до подій 1-го жовтня у Львові ми повинні реагувати відповідними діями тут - надіючись, що все-таки це буде для них якась конкретна поміч. Для такого ми повинні теж використовувати поміч поляків, сторінки багатотиражних польських журналів та газет. Зрештою, тут для нас відкривається величезне поле дій і я гадаю, що про це ми могли б говорити окремо.

П.: Петре, тоді чого вам, Тобі, бажати на новій дорозі?

В.: Я думаю, що це було б чудово, коли б вдалося зламати в українців, особливо в молодих українців, ту загальногетто неспроможність. Щоб прийшли нарешті до голосу нові, "не займані" сили в УСКТ, в Церкві. Так, щоб праця в молодіжній організації було якоюсь формою едукaції придатною на все життя.

П.: Тоді цього вам бажаю. До чергових цікавих зустрічей! Дякує!

Гданьск, 14 жовтня 1989 р.
Прохід

Розмову вів Роман

***

ЩО МАРКСИЗМ СЬОГОДНІ ВІЯСНЮЄ?

103 роки тому помер Карл Маркс, вельми вчений філософ, видатний розум, знаменитий німецький письменник. Він жив у добі пари. Ніколи не бачив автомобіля, електричного світла чи телефону, не кажучи вже про тисячу інших речей, що творять наше технічне середовище, і до яких ставимося майже як до дару природи.

"Діло не в цьому" — кажуть його поклонники. — "Бо ж надалі існує капіталізм, і ділі Марксова теорія знаходить застосування. З її поміччю ми вміємо витлумачити натуру капіталізму, науково передбачити його занепад, а також нахреслити досконале суспільство майбутнього." Факт, що капіталізм безупинно ще триває, означає хоча б, що не все націоналізовано.

І справді, загальна націоналізація засобів виробництва, засобів обміну, а також засобів зв'язку та інформації є для марксистів універсальний лік проти всілякого зла та всіх суспільних слабостей. Ми на власній шкурі пересвідчилися про дієвість цього ліку; знаємо також, що його неминучим результатом є націоналізація людини, тобто рабовласництво. Ми залишимо однак цю проблему, щоб розглянути інше питання: — Що Марксова теорія дає сучасності?

Безперечно, ця теорія може бути корисна; вона функціонує як акумулятор ідеологічних лозунгів, що служать найрізноманітнішим інтересам, у більшості таким, що з Марксом нічого спільного не мають. Проте, що можна витлумачити за допомогою цієї теорії?

Ставлячи це питання, ми мусимо брати до уваги це, що в цій доктрині є для неї найбільш своєрідне. Не треба піднімати на сміх Маркса, приписуючи йому відкриття існування класів, що мають суперечні інтереси. Вже в давнину знали про це історики — немає тут нічого, що було б специфічно марксистське. Маркс, очевидно, був свідомий цього і не мав претензії на отаке відкриття. Підкреслив, однак у відомому листі до Вайдемаєра (Weydemeyer) від 1852 року, що доказав був ("зказав", а не "сказав"), що боротьба класів веде до диктатури пролетаріату, а

вислідок цього до безкласового суспільства. Ніхто не знає, де в працях цього філософа (особливо після 1852 року) знаходиться доказ на оцю імпонуючу панораму історичних змін. Але й ця проблема ми пропустимо тут.

Маркс вірив у "закони історії". Не мали це бути однак закони в розумінні природознавчих наук, а скоріше історичні тенденції; звідси нема у Маркса чіткої різниці між тлумаченням і передреченням. Сьогодні видно, що майже всі Марксові пророцтва виявили себе фальшивими.

Обговоримо коротко найважливіші.

По-перше: зростаюче класове розшарування, а також поступовий занепад середнього класу. - Мав рацію Каутски (Kautsky) твердячи, що ціла теорія Маркса мусіла б повалитися, коли б це передречення показалося фальшивим. Сьогодні знаємо, що однозначно і очевидно показалося воно фальшивим.

По-друге: зростаюче абсолютне зубожіння робітничого класу (йдеться тут про абсолютне, а не лише відносне зубожіння); це останнє, що про нього Маркс писав у пізніших роботах - не дасться також підтвердити. - Віра в абсолютне зубожіння уже за Марксового життя показалося фальшивою.

По-третє: неминучість пролетарської революції. - Такої революції ніколи не було. Більшовицький переворот в Росії не заслуговує на таке найменування тому, що не черпав своїх рушійних сил з конфлікту поміж великопромисловим пролетаріатом і капіталом; проведений був під лозунгами, що не мали жодного соціалістичного змісту, не кажучи вже про марксистський (мир і земля для селян). Робітничу революцію найбільше пригадує виникнення і боротьба "Солідарності" в Польщі в 1980-81 роках. Ця єдина, хоча невдала робітнича революція націлена була проти соціалістичної держави - проходила під знаменом хреста і з благословення Папи. Ось і все про науково викриті закони історії.

По-четверте: низхідна тенденція норми зиску. - Маркс гадав, що технічний прогрес мусить спричинювати знижку норми зиску, тому що ця сама маса продуктів вимагатиме шораз менше "живої праці"; коли зиск, за Марксом, постає з визискування праці, то мусить він зменшуватися у відношенні до кількості вжитого постійного капіталу. Цей процес провішати мав неминучий крах капіталізму. Отож і цей закон фальшивий, а його хибність можна унаочнити при допомозі цієї ж Марксової схеми: цей самий технічний

прогрес, що зменшує паф' переминого капіталу (який припадає на робочі плати), спричинне зменшування вартості постійного капіталу. Проте, якщо навіть цей закон справді діяв би, то це аж ніяк не провіщало б кінець капіталізму, тому що механізм такого занепаду - як помітила Роза Люксембург - є незбагненний, тим більше, якщо замітитися, що меншаюча норма зиску може товаришувати приростові його абсолютної маси.

По-п'яте: зростаюча нездатність ринку спонукувати технічний прогрес. - Зрозуміло, що ми маємо діло з явищем зовсім протилежним. Від смерті Карла Маркса, а особливо в двадцятому столітті, ринкове господарювання однозначно доказало, що несе в собі величезний потенціал технічного поступу, тоді як соціалістичне державне господарювання відзначалося стагнацією і відсутністю іновачійних здібностей. Знаємо також, чому так є. Капіталістичний ринок витворив найбільшу в історії масу консумпційного добра для всіх класів, та й життєвий рівень у капіталізмi, також убогих верств, набагато вищий, аніж знаний людством коли-небудь раніше (не згадуєчи вже про демократичні форми життя, що можливі тільки при ринковому господарюванні). Це помітили неомарксисти, що на відміну від марксистів першого періоду, тавруючих капіталізм як джерело злиднів, засуджують його тепер за достаток консумпційних дібр, які дає він людям. Видно також, що господарчі реформи в соціалістичних державах, оскільки дають які-небудь наслідки, завжди йдуть в такому напрямку: часткове відтворювання ринкового господарювання, тобто "капіталізму".

Оцих п'ять пророцтв і є кістяк марксизму - усі вони фальшиві. Якщо йдеться про матеріалістичне розуміння історії, то марксизм напевно може зарахувати собі декілька корисних спостережень, яких неможливо однак приймати як з'ясування світу. Які розглядаються історичний матеріалізм в його застиглій версії (для цього є основи в текстах) і вірять, що увесь розвиток людських суспільств є визначений боротьбою класів, а також технологічними змінами, що вся культура є ніщо інше, як знаряддя у цій боротьбі, натомість правознавство, релігія, філософія і мистецтво не мають своєї історії, тоді йдеться віру абсурдальному, необґрунтованому догматові.

Проте, можна цю саму теорію розуміти більш вільно - як правило, за яким у дослідженнях історії культури слід брати до уваги суспільні боротьби й

конфлікти матеріальних інтересів, а політичні інституції визнати частково залежними від досягнутого рівня розвою техніки, а також від боротьби класів.

У цій зм'якшеній, скороченій версії історичний матеріалізм є тривіальна правда, якої ніхто не заперечує. Отож, є він або нонсенсом, або банальністю. Треба, звичайно, додати, що марксизм у цьому процесі переходу правди в банальність відіграв основну роль, хоч можна також аргументувати, що це – сьогодні вже банальне – спостереження було знане до Маркса і незалежно від нього.

Марксова теорія вартостей, вважана пізніше її творцем за наріжний камінь своєї науки, є ідеологічне знаряддя, позбавлене вияснючої сили. Зокрема два її пункти виходять поза Рікарда (Ricarda) й Сміта (Smitha). По-перше, Маркс твердив, що робітник продає капіталістові свою робочу силу, а не працю; по-друге, він зробив розрізнення між конкретною і абстрактною працею. Жоден з тих додатків не потрібний або придатний для витлумачення явищ конкуренції, конфлікту інтересів, криз, економічних цілей і цін; усі та інші аспекти ринкового господарювання стають зрозумілими завдяки аналізу руху цін – натомість теорія вартостей не вносить нічого для зрозуміння цих явищ.

Бартість у Марксовій теорії, тобто час праці, що кристалізується в товарі є невимірний; є він якість прихована, що аж ніяк не полегшує розуміння емпіричних економічних явищ. Сучасна політична економія – на відміну від економічних ідеологій – мабуть не відрізнялася б багато від свого сьогоднішнього стану, коли б не було Маркса.

Натомість, Марксова теорія не дає відповіді на найбільш пекучі і найважливіші турботи нашої сучасності. Зрозуміло, не треба обвинувачувати в цьому Маркса, тому, що за його життя справи ще не виникли в таких кшталтах. Якщо йдеться про екологічні питання, то можна знайти в Маркса кілька речень на тему єдності людини і природи; речень, які не мають зовсім значення, коли йдеться про протистояння знищенню натурального середовища, а через те й людського життя. Коли розглядається демографічні катастрофи, Марксова теорія, окрім кількох антимальгуанських (Malthuse) загальників, не дає нам нічого. Не можливо також при допомозі Марксової теорії упоратися теоретично з проблемами розвитку Третього Світу. Маркс націлений був

єроцентрично; до неєвропейських цивілізацій і традицій відносився з презирством, або байдужістю. Колоніалізм і імперіалізм були для нього натуральна, нерідко бажана, перемога вищої цивілізації над відсталими культурами. Краще не цитувати тут того, що писав Енгельс про принципи національного самовизначення, чи про південних слов'ян, або про народи балканської території.

Марксистська доктрина є найменш спроможна справитися з проблемою сучасних тоталітарних соціалістичних систем, пишаючихся, що саме ця доктрина є їхня ідеологічна основа. Очевидно, багато неомарксистів твердять, що ці режими не мають нічого спільного з "правдивим" марксизмом, його діагнозами і здогадами. Слід однак запитати, чому-то вже в ХІХ ст., довго до Російської революції, багато людей (перш за все анархістів) вміло доволі подробицею описати соціалізм, спертий на марксистські ідеї, як державне рабовласництво. Звідки взялося це ясновидіння, що проповідувало, як результат здійснення марксистської теорії, класовий гніт, визиск і поліційну державу.

Це, що марксизм неспроможний ані пояснювати сучасного світу, ані передвіщати майбутнє, не означає, що не варто читати творів Карла Маркса. Він безперечно увійшов в історію європейської культури. Цікаві не тільки його - з літературного боку часто знамениті - історичні аналізи й філософські роздуми; цікаві також його фальшиві пророцтва. Треба знати усіх мислителів, чиї твори причинилися до надання сучасному світові його кшталту. Треба читати Картезія, проте нерозважно було б очікувати, що в його "Засадах" можна знайти фізичне пояснення світу. Також Маркс становить дуже важливу частину нашого духовного світу, незалежно від обгрунтованості його претензій на "науковість".

Причин популярності Маркса в академічних кругах треба шукати м.ін. в цьому, що його наука в схематизованій формі приваблює своєю простотою. Сартр (Sartre) зазначив колись, що марксисті лінєві; їм вистачить один ключ, щоб відчинити всі двері. І справді, завдяки такому ключеві, який можна миттю роздобути, ми знаємо не тільки цілу історію людства, ніколи її не вивчаючи, але знаємо також ціле майбутнє світу, при чому, в нашому володінні рецепт для досконалого влаштування світу, де всілякі людські турботи і болі вигоєні.

Ефективність цієї доктрини в політиці - зовсім

інше річ. Коли в пресі якийсь режим Третього Світу названий "марксистським", означає то, що державою цією упралляють деспотично, і що Советський Союз, або його сателіти, постачають їй зброю, а також військових і поліцейських "дорадників". Можна тільки уболівати над тим, що советський імперіялізм змонopolізував марксизм, як знаряддя самохвальства в руках привілейованих класів, важко однак припускати, щоб ця доктрина була спроможна зіграти ще якусь іншу роль в світовій політиці. Покликуватися на неї означає - що очевидно не було наміром Маркса - піддержувати ідею поневолення людини.

Марксова наука не робить світу більш зрозумілим. Неподобна : одняк зрозуміти сучасний світ, не розуміючи впливу цієї доктрини на його оформлення.

Лешек Колаковскі

Leszek Kołakowski - "Co marksizm dzisiaj wyjaśnia?", "Pogląd", Warszawa - Berlin, wrzesień 1989, nr 1 (153).

з польської переклав Гліб

РОБІТНИЧІ РАДИ В УГОРСЬКІЙ РЕВОЛЮЦІЇ 1956.

Центральна Робітнича Рада Великого Будапешту (ЦРР) була заснована 14 листопада 1956 року – кілька днів після заняття Угорщини Червоною Армією. Отже, збройний опір був зламаний. Тепер ініціатива опору залишалась у робітників великих підприємств. ЦРР намагалася тоді доклати річ майже неможливу: накинений Радянським Союзом уряд Кадара примусити до переговорів з повстанчо настроєним народом. В дійсності й сам Кадар розпачливо шукав угоди хоча б з деякими активними суспільними силами, щоб здобути якусь політичну базу і завдяки тому одержати якесь поле свободи перед своїми московськими довірцями, а також сталінськими союзниками в Угорщині. Однак, прийнявши роль шефа маріонеткового уряду він не був у силі забезпечити елементарних справ: спричинити виведення радянських військ, повернути уряд Імге Nagy'а, провести вільні вибори. І так на зламі листопада і грудня 1956 р. ситуація є вкрай трагічна: ЦРР робить спроби серйозних переговорів з урядом, якого не признає, а в той же час Кадар, шеф того уряду, признаєчи законність ЦРР симулює лише переговори і тим відволікає необхідність конкретних рішень.

Результат знаємо дуже добре: 11 грудня уряд проголошує воєнний стан, розпускає ЦРР, арештовує її провідних діячів і приступає до масових езекуцій.

Оцих кілька тижнів, що попереджували остаточну поразку революції, являють собою верхинні дні в житті Сандора Рача – на той час двадцятилітнього робітника. Протягом 2-3 днів незнайомий юнак став безсумнівним провідником робітників Будапешту, а може й усієї Угорщини. Він став ним завдяки своїй рішучості, бистроті і харизмові, що зберегли робітничий рух від попадання в пастку, яку підготував уряд Кадара.

Поразка була, здається, неминуча, але принаймні прийнято її з гідністю.

Нижче знайомимо читачів з фрагментами розмови з Сандором Рачем (уперше надруковано її в журналі "ANEKS" 43/1986), сподіваємчись, що будуть вони помітним доказом того, що об'єднаний спільними цінностями і цілями єдинодумний робітничий рух є могутня (навіть у екстремальній ситуації – коли всі

ознаки засвідчують його приреченість) сила, здібна рішуче протиставитись виступам проти волі народу. Оцей монолітний робітничий рух є, накінець, як засвідчують події минаючого року, потужним промотором демократичних перемін у суспільстві.

Ялисей Алґчий

- Чи 23 жовтня, в день, коли почалася революція, Ви були в фабриці?

- Ні, тому що 5 жовтня я пішов у лікарню - мені треба було вирізати мигдалики, але операція відбулася щойно 17-го, тому що в мене гемофілія і лікарі побожвалися. 23-го я вислизнувся з лікарні. Промови Gerö і Piroso витягнули мене на вулицю /1/. Після операції я не міг говорити, проте образ поваленого Сталіна привернув мені голос. Сьогодні важко собі уявити, яке це було пережиття - бачити, як пам'ятник з тріском падає униз. Це жителі Будапешту, що від їхнього імені поставлений був оцей пам'ятник, прийшли і його знищили. Там, на майдані, ми всі тоді були друзями. Коли вже Йосипа скинули і тільки чоботи лишилися на постументі, приїхали вантажні авта, щоб завезти нас до Радіо - там стріляли до людей. Хто міг, той видирзвся на ці авта. На вулицях були товпи, а по місту лунали два лозунги: "Росіяни - домів!" і "Imre Nagy - до уряду!" Ми не змогли доїхати до Радіо - такі були товпи. На майдані Кальвіна горіли авта і трамваї. На розі стояли солдати з мого колишнього відділу, але я не підійшов до них. Біля 10-ї' появились три угорські танки. Вони не змогли в'їхати на вулицю, бо ж зразу їх оточили люди, повлазили на них і запитували командуючого: "Який ти угорець? Хто дає гроші на твою підготовку? Ти справді вжиеш проти нас цей танк?"

- Як довго ви були біля Радіо?

- Я повернувся в лікарню біля півночі. Видно, не було там ще багато пораниених, лікарі мали час прислухуватися до моїх повідомлень. Наступного ранку, біля п'ятої я знов чмихнув з лікарні. Іду до ЕМКЕ /2/ і стаю на розі. Скрізь товпи людей, а я, як стою, починаю промовляти до них. Не пригадую тепер, що я їм говорив. Я імпровізував. Ось для прикладу, проїжджає танк, а я говорю: "Ці танки стріляють до

нас, але їх виготовили за назмі внески збирані на раунок збереження миру". Ввесь час біля мене стояло сто-двісті осіб. Деякі говорили: "Таких слід арештувати", проте інші засохчували мене продовжувати, тому, що я говорив правду. Я сказав, що образ поваленого пам'ятника повернув мені голос. Але після двох-трьох годин я змушений був повернутися в лікарню - горло було ще надто слабке. Вкінці, 28-го мене відпустили з лікарні додому на вулицю Мугану. Я забув сказати, що в 1955 р., після військової служби я купив барак без вікон і замешкав в ньому разом з матір'ю. Саме туди я подався 28-го в неділю. Поклався спати, а на другий день іду до фабрики. Наступний раз я спав у ліжку щойно 11-го грудня - після арештування.

29-го в головному фабричному залі зібралося біля 500 осіб. Ми стояли і говорили - було багато до обговорення. Стояли не були переодягнені в робочі одяги - нас було замало, щоб розпочати продукцію. Хтось, не пригадую хто саме, запропонував, щоб створити робітничу раду. Хтось висунув мою кандидатуру. Заснована тимчасова робітнича рада мала на кінець 15 членів.

Члени нововибраної ради пішли з головного залу до бюро директора, щоб там провести нараду, і тоді хтось запропонував, щоб я очолив робітничу раду, проте я не погодився. Я звернув присутнім увагу на свій вік і брак досвіду - мені було 23 роки - і запропонував Sanyı Balıa. Яюсь я відчув, що прийняття такого посту значно обмежить мої можливості. Він прив'яже мене до фабрики, а там були різноманітні комуністи, а я не хотів ні з ким скандалити. Потім я став тим, хто утримував контакт з округом і робітничими радами з інших фабрик.

- Які були ваші перші кроки?

- Ще в бюро директора ми вирішили розпочати працю і zorganizувати фабричні сторожі. Для нас натуральним наслідком революції було те, що не директор, а ми самі повинні керувати підприємством. Сторожі були необхідні для охорони устаткування та матеріалів, а також, щоб не впускати жодного підозрілого елементу на територію підприємства. Пополудні принесли два радіоприймачі і магнітофон - отже ми могли слухати і записувати різні радіопередачі і таким чином бути в курсі подій. Потім я пройшовся по фабриці і познімав усі прикраси: портрети, зірки, погруддя - все. Я

сказав, що коли є тут хтось, хто не може без того жити, тоді нехай забирає з собою додому, а тут прикраси непотрібні для того, щоб краще працювати. Це були мої перші "розпорядження". Вживаю лапок, бо нікому не треба було давати наказів - кожен знав, що має робити.

- Як розвивалася робота робітничої ради? Що було далі?

- До 3-го листопада нічого, а принаймні нічого особливого. Ми взаємно знайомилися з представниками робітничих рад нашого району - розмовляли, говорили по телефону. Я мешкав у фабриці, спав де попало - в кріслі, на столі. Жінки варили на фабричній кухні. Нічого не бракувало нам приносили з села картоплю, м'ясо та інші продукти. І це також є історія революції: селяни з клунками на плечах приходять кормити нас. Робітничі ради виплачували також частину зарплати тим всім, що приходили її відбирати.

3-го листопада ми приглянулися трішки до міста, хотіли побачити, чи панує спокій - так, начебто це ми управляли. Пішли на вулицю Baiza, біля Спілки письменників і совєцького посольства. Всюди, де ми появлялися, залагала тиша, тиша перед бурєю. Ми наміряли розпочати від понеділка працю і, у зв'язку з настроями пануючими в місті, були цікаві чи нам це вдасться: І Ви знаєте, це не випадково, що захотілося мені подивитись на совєцьке посольство. Якось з самого початку я не вірив, що росіяни дозволять нам користуватися туди, що ми вибороти. Прийшло 4-ге листопада...

- І ви проснулися серед вистрелів, що потрясли містом...

- Ми не проснулися, бо й очей не заплющили. Ця тиша 3-го зовсім не подобалася нам. І також те, що Maleter /3/ поїхав до совєцької комендантури - вже уночі радіо закликала їх, щоб з'явилися негайно. А потім, після 4-ї ранку, радіо протранслявало промову Imre Nagy'а . Це вожко уявити собі - це була трагедія! Серце стиснулося, коли чулося як цей комуніст, майже зі сльозами, умоляв росіян, щоб вони пощадили наше місто, нашу маленьку державу. Ще сьогодні чітко пам'ятаю, тому що зачитали потім ще по-російськи: "Вніманіє. Вніманіє!" - не знаю, що

означають ці слова, але щось як "Прошу. Прошу!". За неповних півтора години почулися перші вистріли. О 6-ій годині була вже тільки боротьба.

- Чи Ви і Ваші друзі по роботі також боролися?

- Ні. Ми у фабриці - ні. Нас було тільки двадцятьох, мали ми всього кілька револьверів, боротьба не мала смислу. Я вийшов на фабричний дах, звідси бачив снаряди й бомби, що летіли на всі сторони. Ми були безсилі і люті. Напали на спокійну, мирну державу, і то в час, коли ми готові були відновити продукцію.

- Що, з приводу цього, ви могли зробити?

- Аж по 8 листопада - нічого. В цей день ми скликали збори районної робітничої ради в залі невеличкої фабрики двигунів. Прийшло біля 100 осіб. До речі, єдиною нашою ціллю було обнадіяти дещо людей. Всі думали однаково: тепер робітничі ради повинні зіграти активну роль. Дотепер ми не вмішувалися в політику було в нас довіра до Imre Nagy'a, він був для нас політичним поручителем революції, але Кадар і його банда зрадили і Nagy'a, і революцію. У тямтой час ми всі були проти Кадара. Ніхто не хотів мати з ним нічого до діла, крім кількох осіб, з якими утворив він свій уряд. Ми вважали, що мусимо зберегти як найбільше зі свобод, за які ми боролися. Це тепер стало нашим завданням.

- Чи на цих скружних зборах ви випрацювали якусь політичну програму на майбутнє?

- Не пригадую собі жодних вимогань. Проте, були вони 12-го, коли ми скликали районні збори в Beloitans. Прийшли тоді люди з районних робітничих рад. Багатьох із них я знав у лице, тому що якийсь час я був зв'язківцем. Я розпочав зібрання. Наскільки було це можливо, я намагався полаголити якомога більше справ. саме тоді сформульовано політичні вимоги: виведення совєцьких військ, повернення уряду Imre Nagy'a, юридичне визнання робітничих рад і революційних комітетів. Визначені делегати записали наші вимогання, з опісля ми голосували. Це був дуже істотний факт, тому що Sanyi Balı йдучи на установчі збори ЦРР мав уже готову програму.

- А Ви були на установчих зборах ЦРР?

- Ні, тому що в них брали участь тільки голови окремих районних робітничих рад. Про створення ЦРР розказав мені пізніше Sanyı.

- *Коли Ви прийняли роботу в ЦРР?*

- Почекайте! Прошу так не поспішати, бо вже тоді, 14-го, сталося щось дуже важливе. Вечером з нами скотактувався Sandor S. Nagy - фрезувальник з фабрики Ganz, і сказав нашій робітничій раді, що він скликав на наступний день у приміщенні Об'єднання сталеварів збори робітничих рад, і що ми також повинні вислати представників. 15-го я попросив Sanyı, щоб вислали мене, бо мені це все стало трішки дивним. Я пішов. Збори почалися о 10-ій ранку і зразу не сподобалася мені дуже офіційна атмосфера. В залі було біля 400 осіб. Ці, що в президії, були гарно зодягнені - білі сорочки, тощо - а я, і всі інші в залі, мали на собі наш робочий одяг. Але, що там, подумав я, побачимо про що йдеться. Стою ззаду, в кінці залу. Бере голос перша особа - високий, худорлявий молодий чоловік. Але говорить нісенітниці. Вважає, що вимоги робітників, від 14-го, є не до прийняття і що вони насичені злюю волею. В цей момент я йду до переду, до президіального столу. Стаю за тим чоловіком і чекаю коли він закінчить. Тоді дуже голосно питаю, чи він міг би сказати хто він і кого представляє. Виявляється, що він студент, і що були в нього двох чоловіків, яких він не знає, і що, саме, вони попросили його, щоб він прийшов тут і сказав це все. Тепер, з черги, я пояснюю ситуацію, перед тим ясно сказавши хто я такий. Говорю, що ці збори є зайві, оскільки ЦРР була вже заснована. "Не потрібна нам робітнича контррада" - говорю - "я залишаю збори. Якщо когось цікавить правдива програма ЦРР, може всього дізнатися на вулиці Akasfa під 15-кою". Виходжу на вулицю і чекаю. Після 10 хвилин зібрані починають розходитися. Все добре, думаю, і прошу хлопця на мотоциклі, щоб завіз мене на вул. Akasfa, до будинку Будапештанської фабрики трамваїв. Тут також сталися цікаві події. З'явилося 400 осіб з вище згаданих контрзборів. Я запропонував, щоб сказати тим людям про ЦРР. Для того відчинено великий зал на четвертому поверсі і ми всі там пішли. Я зміг сказати лише кілька слів, а тут у дверях появилось двох російських солдатів. Я сидів ззаду і виразно чув, як знімали вони запобіжники в

автоматах. Всі відвернулися, щоб побачити, що діється, а Fazekes /4/ хотів підійти до них, але вони націлили на нього дула, ласки зрозуміти, щоб стояв на місці. Стало холодно й відчувалося атмосферу паніки. Тоді подумав я: "Не можемо вийти, натомість можемо зайнятися тим, що нас тут згуртувало". Встаю. Відчуваю, що два дула націлені на мою спину, проте йду до столу, і починаю говорити: "Хоч у дверях стоїть двох російських солдатів зі зброєю, ми мусимо, однак, говорити про проблеми угорських робітників!" Стало спокійніше і солдати пішли.

- І таким чином Ви заангажувалися в роботу ЦРР?

- Не зовсім. Проте свої останнім виступом я зробив другий крок. Перший був тоді на зборах, коли я запобіг утворенню робітничої контрради. Тепер був другий - безконфліктний вихід з небезпечної ситуації, яку спровокували росіяни. Після тих подій я перестав бути анонімною особою - це було основне, що казало мені діяти. Інші говорили, що я став відомий, бо найчіткіше висловив робітничі вимоги. Трохи згодом на зібранні з'явився Jozsef Sandor /5/ - він був той, хто утримував контакт між Кадаром і його людьми, а ЦРР - і сказав, що це, з російськими солдатами, то тільки непорозуміння і вибачився від імені уряду. Я не вірю, що було це непорозуміння, бо, як пізніше виявилось, будинок оточений був ще й танками. Звичайно, якісь непорозуміння не можна було виключати...

- Після того стали Ви членом ЦРР. Як проходили її збори?

- Так. Я став її членом. Ми розмовляли з Jozsef'ом Sandor'ом і рішили вислати делегацію до Парламенту. Вибрано біля 10 осіб - між ними був я. Це було трохи більше від того до чого я був готовий. Вкінці ж бо я був наймолодший з-посеред них! Але я переконаний, що значну роль у виборі мене зіграли мої попередні виступи.

- Коли ви зустрілися з урядом?

- Була домовленість з Jozsef'ом Sandor'ом, що зустріч відбудеться о восьмій вечором, але Кадар прийшов шойно біля півночі. Стільки казав нам ждати

на себе. Хотів нас утомити. Проте це не була одинока причина. Ви знаєте, я був тоді вперше в Парляменті - і то в яких обставинах! Я був молодий і не хотів спеціально бути в центрі уваги, проте пильно придивлявся, що діється навкруги. І я побачив чому кажуть нам чекати. Вони завели нас до залу, в якому з'явилося багато членів уряду. Вони почали випитувати нас - чого так насправді хочемо? Потім зчезають дати інформацію Кадарові, щоб той знав, яких питань йому сподіватися. Попри все від мене вони нічого не дізналися. Наближається північ, з'являється Кадар. Була домовленість, що нашу розмову будуть прямо транслювати по радіо, але Кадар, підійшовши до столу, відсторонив мікрофон, кажучи: "Я вмів говорити без цього". Таким чином він зламав наш договір. По-моєму, ми повинні встати і піти, але наш голова Deveny не повів себе як личило б робітникові. Ковтав слину, скавулів, заїкувався, викручував собі пальці - одним словом, вів себе жалюгідно.

- Ви не досягнули порозуміння?

- Порозуміння? Навпаки! Зараз скажу, як це було, але спершу про щось інше. Кадар відсунув мікрофон, Deveny надалі заїкується, пуста балаканина продовжується вже з години, аж в якомусь моменті чуємо постріли від Дунаю. Я відчуваю, що мушу взяти слово. Встаю і говорю: "Балакаємо тут як старі баби на базарі, в той час, коли на вулицях вбивають угорських робітників і ніхто в тій кімнаті не відчуває жодної відповідальності за те". Після тих слів Кадар встає і сердито сповіщає, що він такого тону не толеруватиме. Хтось його заспокоює: "Заспокойтесь, товаришу Кадаре, це тільки наївне дитя". Може й був я наївний, але сказав був правду. Після того атмосфера стала нестерпною і переговори зірвано. При виході оточили нас журналісти і кореспонденти. І це був третій момент - так мені здається - коли Сандор Рач виринув з анонімності, що згодом привело до того, що став я головою ЦРР.

- Що було даліше?

- Вранці о восьмій годині відбулося зібрання ЦРР. Там, після вислухання звіту Deveny, я попросив слово і сказав що сталося в Парляменті. Я піддав під голосування вотум недовіри супроти Deveny - тому,

ко, по-моєму, він вів себе не так як годиться робітникові - і водночас я скритикував поставу цілої делегації. Почалася затяжна дискусія ті, що ближче п'ятдесятки, намагалися боронити Deveny, доказуючи, що своїми торгами він все-таки чогось добився, ті, перед сороківкою, приймали більш радикальну поставу. Пізніше відбулося таємне голосування і вибори нового голови, і виявилось, що крім мене всі голосували за Сандора Рача. Я був здивований. Не цього бо хотів досягнути проголошуючи votum nedovір'я супроти Deveny, але погодився, бо вважав, що мушу це зробити. Тоді, вже як став головою ЦРР, я сказав "Це не забава, йдеться про наше життя, і тому якщо хто-небудь до 1956 р. робив щось, що може скомпрометувати добре ім'я ЦРР, краще щоб виступив з неї, бо будуть приглядатись до нас крізь побільшувальні лінзи!"

- *Які погляди мало нове керівництво ЦРР?*

- Перш за все, ми повинні повернути до праці, завести робітників до фабрик. Ми не могли дозволити, щоб Кадар і його люди були тими, що дєють робітникам хліб і працю, тоді-бо вони могли б маніпулювати робітниками. Якщо ЦРР зможе завести робітників до фабрик, до праці, то зміцнить свою позицію - так ми думали.

З таким планом, з летючками, що закликали повертатися до праці, ми пішли 16-го до Парляменту на подальші переговори. Я зачитав наш заклик по радіо, - тоді студію було в будинку Парляменту. То при тій нагоді Antal Argo /G/ висунув пропозицію включити трьох членів ЦРР до уряду. Я відповів на це: "Що ви собі думаете! Чи для того мене тут послали, щоб торгуватися за міністеріальні крісла? Краще ви дайте відповідь на моє запитання: Коли відійдуть совєцькі війська? Коли повернеться Imre Nagy, щоб стати на чолі уряду і коли будуть залегалізовані робітничі ради?"

- *Чи не було сутичок поміж вами і совєцькими військами?*

В цей час депортовано дуже багато осіб. У нас був трьохособовий комітет, який регулярно ходив до совєцького руководства, щоб рятувати людей від депортації. Згодом організували зустріч з головнокомандуючим генералом Гребенніком. Він був

прихильний до нас і я погодився по вечеряти з ним. Я пішов до нього, ще з іншої причини - я не хотів, щоб вони, а за їх посередництвом Москва, брали інформацію тільки від людей Кадара. Я подумав, що скажу їм щиро чого хочемо - пізніше хай говорять собі, що їм до впадоби. Ми досягнули чогось - обмежили депортації і зм'якшено розпорядження, що стосувалися поліцейської години. Я був у них ще два рази. Раз розмавляв з величезним татаром, або монголом, вдруге з кремезним росіянином - мабуть це був Серов. Вже не були так дружельбні.

- А як ви уявляли собі побудову Крайової Робітничої Ради?

- Вона ніколи не була створена. Ми скликали представників робітничих рад з усієї Угорщини, на конференцію, що мала відбутися на стадіоні о восьмій годині 21-го листопада. Приїхало кількасот делегатів, але стадіон був щільно оточений совєцькими танками. Ми пішли до садиби MEMOSH 17/, але туди нас не впустили. Ми вирішили запротестувати двоиденним страйком, проти перешкодження в проведення зборів і проти викрадення Imre Nagy (22-23 листопада). Значення страйку було велике. Два дні тому ми послали робітників до фабрик, а тепер знов призивали страйкувати - це ще раз показало силу ЦРР.

Чи ви мали якийсь контакт з І Nagy і його товаришами?

Ні, бо ми не ходили до югославської амбасаді, щоб не утруднювати дипломатичної ситуації, яка без того була дуже скмплікована. Але ми дізналися про викрадення і 21-го знов пішли до Парляменту. Там ми досягнули порозуміння в двох питаннях: що видадуть декрет легалізуючий Робітничі Ради і ЦРР Великого Будапешту, і що дадуть нам приміщення. Ми обговорили проект декрету і внесли ряд зауважень склавши його остаточну версію. Але 22-го, в урядовому декреті, використали цю першу, не виправлену версію.

Які зміни ви ввели до урядового проекту?

Ісади директорів підприємств мали бути заміщувані шляхом конкурсів а робітнича рада могла усунути директора Проте, ясним стало що сидіти і вестим переговори з урядом це дарма витрачувати час - їх

взагалі це не цікавило, вони плювали нам в обличчя і все.

- А що з вашими вимогами відносно приміщення?

- Спочатку хотіли дати нам приміщення в Міністерстві рільництва, але я не погодився - ми не були міністерством! Я знав, що тут зможуть мати нас постійно на оці, і тому вибрав окремо стоячий будинок, але вони, знаючи, що там будемо незалежні, не дали нам його.

Накінець, ми знайшли кілька кімнат в садибі МЕМОШ. Уряд запросив голів робітничих рад і директорів фабрик на конференцію 25 листопада. Туди пішов Sanyi Balı, тому що я поїхав на установчі збори у Veszprem. 27-го маємо чергову зустріч з урядом. Тим разом стою на чолі делегації. Ведуть нас до залу, де стоїть накритий до вечеріі круглий стіл. Дружина Кадара і ще якась жінка пораяться біля нього - приносять смажену печінку. Сідаю в кріслі під стіною, витягую з польової сумки дешеву ковбасу і хліб та їм. Не приймаю вечеріі від кадаровців.

Об 11-ій приходить Кадар і я зразу включаюся питаючи: "Яка думка пана Кадара відносно того, що діється? Про викрадення Imre Nagy, про страйк, про арештування робітників?" Кадар, збитий з пантелики, схвилюваний говорить, що це понад міру, яку він може стерпіти. На цей раз я не дозволив, щоб нас про все випитували, він не міг приготувитися і посмішка зчезла з його обличчя. І це був уже кінець зустрічі.

- І не вели ви вже більше переговорів?

- Вели ще раз, 6-го грудня. Але тоді наші зносини з урядом були заправлені гіркотю. Тоді також організовано Комуністичну партію, а ЦРР постійно росла в силу. Ми встановили підкомітети: відділ преси і інформації, групу, що займалася організаційними справами, групу, що займалася економічними питаннями і ще кілька інших. 28-го ми хотіли видати "Робітничі Вісті", але подзвонив J.Sandor і сказав, що уряд сприйме газету, як прояв ворогування. "Добре" - відповідаю - ми, з огляду на це, стримаємодрукування - покажемо наші добрі наміри". Появився тільки "Інформаційний Бюлетень" - три номери, останній, мабуть, 5-го грудня.

- *Чи були всі подекалі прояви боротьби з урядом?*

- Вони дуже хотіли довести нас до співраці з державними робітничими профспілками, але я не погоджувався, щоб робітничі ради підпорядковувалися їм. Черговою справою були дві демонстрації: демонстрація жінок і демонстрація 6-го грудня, яка мала на меті підтримку уряду. До речі, демонстрація жінок 4-го грудня не мала дозволу ЦРР, бо багато хто вважав, що її використає уряд для провокацій - що будуть в них стріляти, а опісля обвинуватять за це нас. Я не погоджувався з тим, проте мусив скоритися перед волею більшості. А була це дуже гарна і викликаюча хвилювання демонстрація. Жінки і дівчата йшли до могили нещасного жовніра на майдані Героїв. Зже будучи там з-під плащів повіяли державні прапори і підняли їх, а потім кожна поклала квіти на могилу, так, що була вона вкрита горою квітів. Було їх так багато, що встроїли в них державні прапори з вирізаним совацьким гербом. Ми похвалили жінок у "Інформаційному Бюлетені", щоб оправдати себе за те, що відразу не отримали вони нашої підтримки.

Друга демонстрація - комуністична, відбулася 6-го. Вийшли на вулицю співаючи і несучи прапори - десь біля 4-ї пополудні знайшлися біля Західного вокзалу, саме тоді, як почали там появлятися робітники з двох великих будапештанських підприємств - вони дали демонстрантам доброго прочухана. В тому часі ми були в Парляменті з нашим Мемурандумом. Кадаровці хотіли скинути на нас відповідальність за заколот. "Чекайте, чекайте" сказав я - "це ті, що дозволили демонстрацію є відповідальні за провокацію!" Це ще не був час на проурядові демонстрації під червоними прапорами! Відповідь уряду на наш Меморандум мали читати на другий день по радіо, проте 7-го кадаровці не відізналися ні одним словом на цю тему.

8-го грудня ми скликали конференцію Крайової Робітничої Ради. Бона почалася о дев'ятій ранку в садібі МЕМОШ. Мене там не було, бо ЦРР вирішила, що я не повинен голозувати, бо це могло б мати вплив на делегатів (я забув сказати: 6-го грудня я черговий раз попросив ЦРР, щоб провести нові вибори голови, бо багато хто говорив, що мені брак гнучкості, що ображає уряд, що зі мною не можна вести переговори - але знов мене вибрали). Отже, зібрання починається, а біля десятої дзвонить J. Sandor і каже, щоб ми не відважувалися проводити конференцію, бо уряд дуже

проти цього! Говорю йому, що сиджу тут у бюро, і нічого не знаю, чи є якесь зібрання, чи ні. Пізніше, біля півдня, знов телефон, набагато важливіший: в Sangotarjan стріляють в робітників, є біля 50 вбитих. негайно кличу до себе делегата зі Sangotarjan, що присутній на конференції і питаю, чи знає він таку-то людину, і чи можна вірити її словам. Я не сказав йому зразу, чому його попросив, щоб спершу перевірити факти. Делегат сказав, що це абсолютно гідна довір'я людина. Тоді я подзвонив спершу до совєцького командування, а потім до уряду і спитав хто відповідає за стріляння в робітників? На цей запит не дістав відповіді. Я пішов у вестибюль, там багато хто запитував: "Де Сандор Рац? Чому нема його тут?" Я пояснюю, чому не веду зібрання, а опісля подю інформацію, що її одержав. Я відчував напружену атмосферу в залі. Люди одноголосно прийняли пропозицію 48-годинного страйку. Проте, ми заборонили інформувати про це рішення аж до восьмої ранку 9-го грудня, щоб делегатів не арештували в дорозі домів. ЦРР проголосила також відозву до робітників світу, закликаючи підтримати угорських робітників в їх боротьбі за вільне від страху життя. Світова преса інформувала про це згодом. Страйк 11-12 грудня та ця відозва, це останні речі, які ми зробили. В нас ні про що вже було оворити з кадаровцями, що замість розмовляти стріляли. Я вважаю, що ЦРР Великого Будапешту відбила своє знамено на цілій революції, доказавши, що не були це хуліганські вихватки, а робітниче повстання.

- Згодом вас арештували...

- 1) Laslo Piros - міністр внутрішніх діл, заборонив (по радіо) проводити демонстрації;
- Ernő Gerő - голова компартії, виголосив по радіо промову, в якій назвав демонстрантів реакціоністами, що прямуєть до повалення соціалістичної влади;
- 2) ЕМКЕ - популярне кафе в центрі Будапешту;
- 3) Pal Maleter - генерал, очолював угорську делегацію для переговорів з росіянами. Переговори почалися 3-го листопада 1956. Коротко перед північю делегація, разом з Maleter'ом була зрештована КДБ;
- 4) Janos Fazekas - член керівництва ЦРР, унаслідок голосування відійшов з ЦРР;
- 5) Jozsef Sandor - представник уряду Кадара для

контактів з ЦРР,

6) Antal Apró - член політбюро нової Угорської
Робітничої Соціалістичної Партії і міністр
промисловості в уряді Кадара;

7) МЕМОШ - Угорська профспілка будівельників.

ДОКУМЕНТИ.СВІДЧЕННЯ

ЛЬВІВ - ПІСЛЯ 1-ГО ЖОВТНЯ

Невідхильно наближається кінець листопада. На тілах львів'ян заживають чи не останні сліди від міліцейських кийків. Час, як завжди, заліковує рани. Гадаю, що не буде помилок, коли скажу, що всі сподівалися після пам'ятних львівських подій, що грийде невелика хвилина справедливості й світ побачить перед ликом суду постаті винуватців, тих, які 1-го жовтня у Львові прорікли слово "БИЙТЕ"; тих, що були найбільш ревнивими виконавцями жорстокої команди.

Магнітофонні записи потерпілих, очевидців, свідчення на письмі скарги, заяви, фото і відеоматеріяли, медичні довідки тощо - всі ці, тзв. матеріали обвинувачення дбайливо збирали поокремими людьми, неформальними організаціями, зараз спілять, спочивають в архівах КДБ, в шухлядах членів Руху, УГС, чи просто людей. Може колись ще прогодяться... для істориків.

Надалі спокійно явється-спитьсся генералові Попову, підполковнику Мартинову, прокуророві Ізсієнову та багатьом іншим, які мали вирішальне слово у застосованні і способі поведінки загонів ЗМЮу.

Коли вже так сталося, що підсумки виносяться тепер, коли кімчається листопад, другий місяць після "міліцейського дурю" на вулицях Львова, то вони, беручи все відсказане до уваги, мусять бути сумніми. А втім, що може зараз думати, наприклад генерал Попов, можливо краще усвомяючи як будь-хто, що поруч, по-сусідськи, спокійно живуть ніколи ніким не притягнені до відповідальності, кати сталінських часів (ті, які будували Дем'янові Лазі), живуть кати Стуса, воявці Алли Горської, ті, що донині живуть, добряче розжившись, у хатах невинно депортованих в Сибір? І взагалі, чи слід зараз перш за все розшукувати прізвиська катюг всіх історичних років радянської влади? Може навпаки, слід починати віднищення системи, яка породжує таких людей, так як це зроблено з фашизмом, коли спершу знищено систему, а

потім розшукувались і донині розшукуються поодинокі злочинці.

В Україні людям зараз дозволяється говорити більше, відвертіше - і люди тішаються - це все правильно. Але водночас це й сумно, бо новий обман нібито нової влади проходить успішно. Це сумно. Це тоді, повертаючись до львівських подій, чого чи кого повинен боятися Попов та йому подібні? Громадської комісії? Страйку? А може все-таки була шанса притягнути декого до відповідальності? Може коли б успішно пройшов страйк у Львові 19 жовтня... Але він не відбувся (із приблизно 180 підприємств до страйку приступило 14). І, пам'ятаючи 1968 р. у Чехословаччині, 1980 у Польщі, можна вірити побоюванням тих, які казали, що Погребняк введе особливе положення в місті, коли страйк відбудеться. А тоді...

Все ж - без огляду на те, що думав Погребняк, виявилось, що громадськість України (тут тільки м. Львова) поки що не готова стати лавою проти кияків "вихователів". І очевидно ввечір перед страйком, "рухівці" небезпідставно прийшли до висновку, що страйку не підготовлено, а отже, не треба страйкувати.

Може тут варто пригадати, що в 1980 р., коли на один заклик провідирів "Солідарності", 90% польського робітництва було готове затримати машини в майже всіх польських фабриках, ніхто не сподівався, що тоталітарний апарат в силі здійснити акт 13 грудня (введення воєнного положення). Як важко було повірити в силу тих, що правлять народом, коли він, народ, майже повністю згоден, що не бажає такого управління. Можливо легкому ще важче зрозуміти, що зараз цей самий генерал Ярузельський, що вводив 13 грудня воєнне положення, а потім на вулицях руками міліції бив людей, - став президентом польської держави. Деякі поляки кажуть, що попри всі ілзмії, попри виставлення на показ суспільства нових масок, так насправді, в системі управління, господарчих закономірностей, поки що нічого основного не змінилося, функціонують ті самі механізми, що й давніше тримали державний кістяк. В уряді, на важливих постах працюють ті, що були людьми у 1980 р., або тодішні владоможці при генсеку Гереку.

В Україні зараз ситуація в дечому подібна. Очі людей закладають "ватю", щоб не дивились де не слід на їх погляд дивитись. Як це нетрудно в кілька літ

по смерті "вождя народів" сказати: "Бському винен Сталін, давайте плевати на нього, давайте перед народний суд його". Але... чи померли виконавці сталінські підручні? Брежнев "усучаснив" сталінську машину тоталітарного управління державою, вона продовжує працювати.

У французькому фільмі "Останній гулаг", що з дозволу радянських властей зовсім нещодавно його знято у тільки "трошки" підготовленому для такої небуденної події таборі (до речі, є там показаний м.ін. Богдан Климчук, за звільнення якого Товариство Репресованих почало кампанію) один з в'язнів (зеків) каже до камери: "У Радянському Союзі нічого не змінилось. Країнов надалі править КДБ. Розумієте: тут є тільки КДБ і нічого більше!" Для візиту французів з технічного, так би мовити, боку, табір підготовлено, але не можна було заставити зеків, щоб вони не говорили про справжню дійсність. Той самий зек, коли тільки дізнався, хто до них приїхав знімати фільм, перше, що кричить до камери (немов побоввчись, що французів зараз заберуть, і він не встигне нічого їм сказати), це: "Не вірте їм, це ПОКАЗУХА".

Я думаю, що це дуже непристойно дозволяти, щоб закидали сні половам, загребувши зерно. Бо тоді тав. гласність, це нічо інше, як трошки гарніший варіант нещодавнього минулого.

Бласне, кого пригести до суду за злочин, чи краще сказати, "за виродження" Павліка Морозова? Чи може, коли у Львові вулиця Павліка Морозова назвали інакше, тоді вже все нормально?

Багато питань. Багато проблем, над якими потрібно серйозніше призадуматись, щоб не опинитись знов в ситуації обдуреного. Бо тоді, набагато важче ховатись у затінках лжезикам, "горланистим" демагогам, бо менше затінків.

В Україні скоро проходять вибори до Парляменту республіки. Можливо, невдача львівського страйку 19 жовтня це, принаймні частинно, жертва цих виборів, жертва боязні за їхні результати. Тому, гадаю, варто ще раз пригадати устами свідків, як проходили ДНІ МІСТА ЛЬВОВА у жовтні цього року.

Роман Прох

* *

ГОВОРЯТЬ СВИДКИ

Президії Народного Руху України за Перебудову від громадянина Оприска Романа Євстахіївича, 1937 року народження, українець, художник, освіта вища.

З А Я В А

Прошу Вашого терміново втручення і розслідування ганебного акту нападу на мене, вчиненого працівника міліції 1-го жовтня 1989 р. приблизно коло 22-ої год. на вулиці Коперника, в районі місця, де повинен бути поставлений пам'ятник Марку Шашкевичу. В неділю 1-го жовтня, вдень, я знаходився в м. Бродях, куди був запрошений на санкціонований мітинг НРУ за Перебудову. З цієї ж причини разом зі мною були: депутати Верховної Ради СРСР Сорочик Ю., Братунь Р., Петрик О. і інші гості зі Львова. Приїхавши ввечері у Львів коло 21-ї год. 30-ть хвилин, я побачив колону людей, що направлялися по вулиці Жовтневій в сторону головної пошти. Я пішов до людей і почав розпитувати, з якої причини і куди напрувляється колона? Мені відповіли, що йдуть на вулицю Миру - довідатися, що сталося з громадянами, які були затримані міліцією на протязі дня. Але, не дійшовши до місця, де повинен бути споруджений пам'ятник Маркіяну Шашкевичу, колона була стримана великим рядом міліції, який заблокував поперек всю вулицю Коперника. Коли колона зупинилася, хтось оголосив по мегафону, щоб з колони вийшли представники організацій Народного Руху і Товариства (української мови - ред.). Оголосили - потрібно 7-8 чоловік, які б очолили делегацію, яка піде в міліцію на вулицю Миру і. Як член УГС я вважав своїм обов'язком бути в числі цієї делегації. Я підійшов до людей, які вже стояли поряд з міліцією і звернувся до підполковника, щоб сприяв нам в супроводі до будинку міліції. Він відмовився. Я поспитав його прізвище - прізвища свого він також не назвав. Я йому сказав, що потрібно розрядити обстановку. Він мені з іронією відповів: "Зараз ми вас розрядимо". Ну і "розрядили". Буквально на очах за якоїсь півхвилини по центру вулиці міліція розступилася і з їхнього тилу посунула лава в шоломах і з дубинками - так звана "Шоста рота". або, як її ще називають, - "Чорноберетники", яка кинулась на людей, які стояли на проїзній частині вулиці і на тротуарах та стала бити, не питаючи хто і що. Людей копали, волочили по брукувці. В якісь секунди я ще встиг це побачити, а

дальше від мене відступив підполковник, з яким я зів розмову, і кинув до капітана - чого ти дивишся? Ну й той мене вдарив дубинкою прямо в лице. Я якось удар зумів полегшити і зігнувся за окулярами, які злетіли, відчувши ще кілька ударів Від удару ногою (чи дубинкою) в область грудної клітки я знепритомнів і що дальше робили зі мною не знаю не пам'ятаю

Коли опритомнів, то відчув що мені хтось допомагає піднятися Це була знайома Христина Литвин, яка разом з одним хлопцем мене довели до проспекту Леніна і посадили на лаву Я відчув, що цілий побитий Страшно кололо в грудях, а в голові гуло Сам я рухатись не зміг, мене облили, дали води і та ж Христина Литвин допомогла добратися додому Вночі я відчув нестерпні болі в грудях і став кашляти кров'ю, стало тошнити, почав рвати. Ледь дочекався ранку, дочка викликала швидку допомогу і мене відвезли у 8-му лікарню, де зрешт я і знаходжуся на лікуванні

5 жовтня 1989 року

*****

У ЛЬВІВСЬКУ ОРГАНІЗАЦІЮ "РУХ"

Дармограй Євгенія Мартинівна,
нар. 1928 р., прож. м. Львів,
вул. Руська 3, кв. 3

П О Я С Н Е Н Н Я

В неділю 1-го жовтня я проводжала сина на головний вокзал у відрядження в Одесу. Поверталася додому, сіла у трамвай і доїхала до Політехнічного інституту, трамвай далі не їхали, я вийшла і далі пішла. Зайшла на вул. Коперника, там побачила багато людей, які стояли в колоні. Тут були жінки різного віку, діти і чоловіки. Я пішла на зупинку. На зупинці стояли люди, чекали на трамвай. Чула, як по мікрофону хтось оголосив, щоб колона спокійно стояла, а делегати підуть вияснити за якогось хлопця, затриманого міліцією.

Через кілька хвилин, біля 22 год., на колону вдерлася міліція чоловік 400-500, на голові мали шоломи, в руках гумові палиці і всіх почали бити - мужчин, жінок і дітей. Люди почали падати, а міліція по цих людях ходила і била палками по голові, по плечах. Страшно було дивитися. І на зупинці також не обминула людей біда. Прибігла ця жорстока міліція і стала бити людей Мене вдарив під груди чимось (я

просилася, за що міліція так жорстоко збиває мирних людей?) Тоді один із них взяв мене за ковчир пальто, став тягнути, а другий бив по плечах. В мене цілі плечі побиті так, що не можу дихати, і не знаю, за віщо била мене міліція?

В неділю, 1-го жовтня, було свято м. Львова, і працівники міліції вчинили криваву неділю. Я тепер боюся міліції, боюся ходити вулицями рідного міста.

6 жовтня 1989 року

* * *

МОЯ ВІБОРЧА ПРОГРАМА

Начерк)

Оприлюднений 8 серпня проект Закону про вибори народних депутатів УРСР свідчить про намір партійно-бюрократичного апарату України будь-якою ціною утриматися при владі і, якщо нам спільним зусиллям не вдасться суттєво змінити цей закон, залишається небагато надій на демократичний склад верховного органу влади республіки

Все ж підтримую пропозицію моїх прихильників спробувати прорвати тенета антидемократичного закону і вже зараз пропоную на суд громадськості перший начерк своєї виборчої програми, яку розширю, якщо буду висунутий кандидатом у народні депутати

*****

Вважаю, що дійсно народний депутат - це державний діяч, що мислить широко і перспективно. Усі парламентські рішення, якого б масштабу вони не були, народний депутат має звіряти зі своїм суспільним ідеалом, що повинен бути відомий також його виборцям.

Відразу зауважу, що моя система поглядів, моє бачення майбутнього України - не результат раптового прозріння в умовах перебудови, як у деяких свіжоявлених "радикалів", а зрілий плід 30-річних ідейних пошуків, за які я заплатив в часи брежнєвсько-андроповського лихоліття п'ятнадцятьма роками тюрми, концтабору, якутського заслання.

Ще в середині 60-их років я остаточно визначив для себе ті три "кити", на яких, за моїм глибоким переконанням, має надійно триматися майбутня відроджена Україна. Їх імена - **ДЕРЖАВНІСТЬ, ДЕМОКРАТІЯ, САМОВРЯДУВАННЯ.**

Прозираюто сьогодні духовним зором кризь роки, а може й десятиліття, бачу майбутню Україну вільною, багатомірною і миролюбною державою в демократичній сім'ї європейських народів. Бачу шляхи цього відродження - безкровні, поступові, через піднесення приспаної

століттями неволі національної самосвідомості, через засвоєння науки демократії, через зняття порозуміння із сусідніми народами і державами.

Гадаю, що натерпівшись від тоталітаризму й імперського централізму, вільна Україна здобуде стійкий імунітет проти всяких диктатур, однопартійних режимів, непогрішимих вождів, партій і вчень. І не хоче мій народ міняти накинутий ззовні московський централізм на рідний київський, а піле шляхом традиційного – ще із князівських і козацьких часів демократичного самоврядування. Тому я уявляю майбутню Україну федеративною державою – союзом земель, які склалися історично і несуть на собі природно-кліматичні, культурно-етнографічні, мовно-діалектні, побутово-господарчі та інші відмінності, що творять неповторне різноликє обличчя єдиного народу. Бачу в складі Української Федеративної Народної Республіки такі землі, як Київщина, Поділля, Волинь, Галичина, Буковина, Закарпаття, Гетьманщина, Слобожанщина, Запоріжжя, Донеччина, Таврія (Чорномор'я), а Крим – як незалежного сусіду або автономну республіку в союзі з Україною. Кожна із земель матиме свій парламент (Донецьку Раду, Галицьку Раду і т.д.) і свій земельний уряд, а двоплатна (з пропорційним представництвом від усього населення і порівним – від земель) Центральна Рада відатиме загальнореспубліканськими справами і берегтиме конституційні гарантії демократичних прав на опозицію, на вільні вибори, на свободу слова і друку, на приватну, чи колективну власність, на недоторканість і гідність особи. Бо Людина в цьому суспільстві буде цінністю, вищою за будь-яку ідеологію чи доктрину. Передбачаю розквіт української культури, що підніметься до світового рівня, а також мов і культур національних меншостей Республіки, забезпечених конституційними гарантіями і доброзичливістю мого народу, що століттями відчував на собі чужоземний гніт, і тому не може бути гнобителем інших народів.

Переставши бути сировинно-півфабрикатним придатком імперії, звільнившись від атомної і хімічної зарази, від нерозумного самоцільного рфостання, розквітне народне господарство, яке я бачу ліберальним, ринковим, з різними формами власності, із орієнтацією на задоволення людських запитів і людської потреби самовиявлення.

Вважаю, що в умовах державної незалежності, при відсутності загрози зовнішньої інтервенції, одного

десятиліття нам вистачило б, щоб в основному ліквідувати економічні, екологічні, культурні, морально-психологічні наслідки імперського господарювання на нашій землі і вийти на шлях процвітання.

Але намальована картина - із області мрій - може сказати мій иборець і слушно запитати, що конструктивне запропонував би я, ставши народним депутатом України, вже сьогодні, коли національно-державна свідомість українців доведена голодоморами, репресіями, монополізованою пропгандою майже до нуля (Галичина - щасливий виняток), коли Україна перетворена в економічну і духовну руїну, анад народом зависла загроза не тільки етнічного, але вже й фізичного виродження.

Моя програму-мінімум національного порятунку читаю цього начерку побачить у доданій Декларації принципів Української Гельсінської Спілки, співавтором якої я був. Тому, виходячи із своїх переконань та з цієї Декларації, перерахую тільки ті найважливіші законпроекти, прийняття яких я насамперед домагатимуся, ставши народним дпутатом України:

1. Закон про державний суверенітет України, який встановлює пріоритет республіканського законодавства щодо союзного (союзні закони мають силу на території Республіки тільки у разі ратифікації їх вищим органом державної влади України), проголошує землю, її надра, води та інші природні ресурси України її національним багатством і неподільною власністю;

2. Закон про державний устрій України, який проголошує її федеративною республікою, що складається із дванадцяти федеральних земель (див. вище), які мають широке самоврядування політичне, соціально-економічне, культурне. Найвищий законодавчий орган Республіки - Двопалатна Центральна Рада України. Голова Центральної Ради обирається прямими виборами всіх громадян України;

3. Закон про економічну самостійність України та про регіональний (земельний) госпрозрахунок. Цей закон виводить економіку України з відання як всесоюзних, так і республіканських міністерств (вони перетворюються в госпрозрахункові координційні комітети), відновлює на реальному ґрунті ради

народного господарства земель (раднаргоспи), що створюються місцевими земельними парламентами (земельними радами), тільки їм підкоряються і здійснюють керівництво господарством економічними, а на адміністративними методами - із врахуванням екологічних, демографічних, сировинних та інших характеристик регіонів;

4. Закон про власність, який проголошує рівноправність і вільну ринкову конкуренцію приватної, кооперативної, акціонерної, муніципальної, земельної, республіканської власності на знаряддя і засоби виробництва, дозволяє для всіх видів власності найману працю (в певних рамках), встановлює гарантії проти концентрації виробництва в руках держави, окремих осіб чи об'єднань;

5. Закон про землю і землекористування, який встановлює однакові,

диференційовані тільки за якістю та місцезнаходженням земель норми оподаткування за користування землею для всіх державних, кооперативних, приватних та інших підприємств, установ, закладів, ферм. Стосовно сільськогосподарського виробництва закон проголошує розпуск колгоспів та радгоспів і організацію на їх базі за добровільним вибором виробників незалежних від державних органів, сільськогосподарських кооперативів різного типу або приватних ферм із закріпленою в довічне користування землею і обов'язковим державним страхуванням та достатнім кредитуванням на час становлення господарств. Закон встановлює стислі терміни переходу від обов'язкових поставок державі о/г продукції до твердого грошового податку на землекористування до реалізації всієї виробленої продукції через ринок, як запоруки швидкого вирішення продовольчої проблеми;

6. Закон про захист українського довкілля, який встановлює терміни повної ліквідації атомної енергетики в Україні (до 2000 року), перепрофілювання української економіки із закриттям енергомістких і екологічно небезпечних виробництв, вводить ефективний контроль і сувору відповідальність за екологічні злочини, виділяє необхідні кошти на відновні екологічні заходи;

7. Закон про громадянство України, який визначає передумови надання такого громадянства, прями́й термін проживання в Україні, знання і визнання Конституції та державної мови Республіки;

8. Закон про статус української мови як єдиної державної в межах Республіки, який встановлює поетапне введення української мови в усі сфери життя Республіки з перенавчанням та мовною атестацією адміністративного, господарчого та культурно-освітнього персоналу. Федеральний устрій України дасть можливість урядам таких найбільш етнічно неоднорідних земель, як Донбас чи Крим, при визнанні української мови єдиною державною в республіканському масштабі вводити на тривалий період дво- чи й тримовність у своїх федеральних землях;

9. Закон про національні меншості України, що гарантує неукраїнським меншостям Республіки (росіяни, євреї, поляки, білоруси та ін.) культурно національну автономію, а у випадках суцільного замешкання (угорці, греки, румуни та ін.) адміністративно-національну автономію (національні сільради, повіти та ін.). Окремий пункт закону проголошує організоване повернення (при матеріальному та іншому сприянні держави) репресованого кримсько-татарського народу в місця колишнього проживання в Криму і утворення в складі України Кримської автономної республіки, у якій із всіх основних національностей корінному народові для відновлення його державності будуть надані певні пріоритети (щодо мови, учаті в керівних органах та ін.);

10. Закон про вибори, який гарантував би дійсно загальне, рівне й пряме виборче право (ліквідація окремого представництва т.зв. громадських організацій; прямі вибори Голови Центральної Ради і голів земельних Рад; реєстрація кандидатом в депутати кожного, на кого зібрана встановлена Законом кількість підписів виборців);

11. Закон про громадські організації, який передбачає знульвання дискримінаційної статті Конституції про керівну роль Компартії, проголошує рівні можливості, в тому числі матеріальну, участі в політичному житті для всіх партій, незалежних

профспілок та інших громадських організацій без огляду на їх ідеологічну платформу (крім тих, що зацикають до насильства);

12. Закон про вірування, який відновлює легальний статус заборонених в роки тоталітаризму Української Автокефальної Православної Церкви та Української Католицької Церкви (центром першої знов стає Софіївський собор у Києві, другої - Свзтоюрський собор у Львові), проголошує повне невтручання держави у релігійні справи, право релігійної агітації, вільне існування всіх вірувань - на бажання релігійних громад.

Вважаю, що прийняття і впровадження в життя вже цих дванадцяти законів різко змінило б ситуацію в Україні, створивши надійну базу відновлення її суверенітету. За ними йшли б закони "другого ряду" (наприклад, про робітниче самоврядування на державних підприємствах; про національну символіку; новий закон про вибори, мітинги і демонстрації; про недоторканість особи; про розпуск КГБ як політичної поліції; про оголошення злочинцями проти людства організаторів і виконавців репресій в сталінські та брежнєвські роки та незастоування до них терміну давності і т.д.), які всі тут не перераховую.

Ставши депутатом, я добиватимуся не "латання" існуючої Конституції УРСР - цього незграбного і антидемократичного щербицько-брежнєвського виплоду а опрацювання, всенародного обговорення і прийняття принципово нової Конституції України. Я одночасно добиватимуся якнайшвидшого прийняття нового союзного договору СРСР, що утверджуватиме договірний характер взаємин між республіками, гарантуватиме найширший суверенітет кожної з них і чітко окреслюватиме вузькі межі компетенції союзних органів.

Якщо комусь здається, що начерк моєї виборчої програми занадто "політичний" і надає замало уваги безпосереднім потребам кожного трудівника (питання зарплати, цін, пенсій, медобслуговування і т.п.), то це уявлення хибне. Спроба вирішення таких конкретних питань без радикальної зміни існуючої політичної системи приречена на крах і нагадуватиме відоме латання Охримової світи: коли відривають кусок поли, щоб поставити латку на спину. На радянській збанкрутілій суспільно-політичній системі, латки ставити вже ніде, її потрібно демонтувати і викинути на смітник історії, замінивши

принципово новою. Саме цю ідею намагатимуся активно пропагувати і, наскільки буде можливо, втілювати в життя, якщо стану народним депутатом України.

Серпень 1989 року

ВЯЧЕСЛАВ ЧОРНОВІЛ

* * *

ДОПОМОЖІТЬ ЇМ

Усеукраїнське Товариство репресованих просить збирати дані про нижченазваних громадян і сповідати їх на адресу:

*252212, Київ
вул. Богатирська 2 кв. 349
Василь Гурдзон
тел. 4138329*

КЛИМЧАК БОГДАН СТЕПАНОВИЧ, 1937 р.н., технік. Заарештований 11.1978 р. - 15-ть років суворого режиму і 5-ть років заслання. Термін скорочено за амністією, кінець табірною ув'язнення - 09.1989 р. Стаття 64, 70: утік в Іран, захопивши з собою свої художні твори "з націоналістичним ухилом". Раніше судимий: у 1960 - 1963 - ст. 70. Дружина, дочка. Тернопільська обл. чи Івано-Франківська?

АГАЄВ НАДИР АЛІЄВИЧ, 1928 р.н., прокурор із Баку. Заарештований коло 1978 р., ст. 190-І (спроба відкрити діяльність І-го секретаря ЦК КП Азербейджану, Алієва). Дніпропетровська психлікарня (на 1987 р.).

БАТУЛІН, заарештований на поч 1986 р., ст. 70, з Києва.

БОРТНИКОВ МИКОЛА ОЛЕКСІЙОВИЧ, 1933 р.н., Раніше двічі суджений за політ. ст., у т.ч. з 1977 р. до 1983 р. - Дніпропетрівська спецпсихлікарня, ст. 190-І, з Харківської обл.; вул. Кірова 7, Дніпроп. СПЛ, можливо вже звільнений.

ДАВИД ГЕОРГІЙ КОНСТАНТИНОВИЧ, 1944 чи 1945 р.н., технік. Заарештований 1.1987, ст. 74 (написання та розповсюдження "націоналістичного листа" і спроба перепровести його за кордон). З Кишинева. Дніпроп. СПЛ, 4 відділ.

ДОБРОВ ЛЕОНІД ФЕДОРОВИЧ, 18.12. 1964 р.н. Заарештований 19.07.1986 р., ст. 190-І. Гагаузький науцук. З 3.1988 р. - Дніпроп. СПЛ. З початку 1988 р. - утікач. Родичі у Молдавії, село Комрат, вул. Котовського 185.

ГЖИЦЬКИЙ СЕРГІЙ, 1967 р.н.; ст. 83 (перехід кордону з Китаєм). З Донецька, пров. Маркса б.1, кв. 45. Орловська СПЛ.

КАЛЮЖНИЙ ВОЛОДИМИР ДМИТРОВИЧ, 24.05.1964 р.н.; госпіталізований 02.1988 р. (домагався виїзду до ФРН). Раніше був в СПЛ за спробу втечі до Авганістану (1975-1987). Дружина - Бабарака Лідія Тимофіївна - 340 055 Донецьк, вул. 50-річчя СРСР 140.

МАРИНЧЕНКО ІВАН МАТВІЙОВИЧ, 15.05.1923 р.н.. Водій авт. Заарештований 02.08.1980 р. (спроба самоспалення у Москві). Психлікарня (ОПБ). Адреса: сел. Красноярське, Чорноморського р-ну, Кримської обл. На вільному режимі.

НАЗАРОВЕЦЬ МИКОЛА, нар. коло 1955 р. до 1982 р. ст. 190-І, у таборі - ст. 70. З України. З 1982 до 1986 р. був у Дніпроп. СПЛ, 3 відділ.

НИКИФОРЧУК ОЛЕКСАНДР, нар. коло 1967 р. Заарештований у 1987 р., ст. 83 - перехід турецького кордону. Дніпропетровська СПЛ, 3 відділ.

СТЬОБА (СТЕБА) ІВАН МАРКОВИЧ, 30.08. 1926 р.н.. Заарештований 1961 чи 1962 р., ст. 70 (критика умов життя в СРСР, намір емігрувати до Австралії до родичів). З Чернігівської обл. Дружина, двоє дітей. Загальна психлікарня. Адреса: Чернігів, вул. Щорса 3, відділ. 7 (вільний режим)

СУДАКОВ СТАНІСЛАВ ГРИГОРЕВИЧ, 09.02.1945 р.н.. Заарештований у 1974 р. - спроба пройти в посольство США. Мати - Ворохова Софія Миколаївна: 320 033 Дніпропетровськ, пл. Перемоги б 206, кв. 2, тел.

967124. Ленінградська СЛ. Можливий останній арешт за кримінальним звинуваченням.

ФАДЕЄВ МИКОЛА; заарештований у 1979 р. - втеча до Туреччини - виданий. З Кемерово. З 01. 1989 р. у загальній психлікарні сел. Ігрень Дніпропетр. обл.

Є Г О В І С Т И

БЕЖАН ВАЛЕРІЙ, нар. 1967 р. Заарештований восени 1986 р., ст. 80, загальний режим. З роки. Батько, мати, дві сестри: Одеська обл., Роздільна, вул. Київська 6 70. Табір у Вінницькій обл.

ГВЛО ПЕТРО СТЕПАНОВИЧ, нар. 1964 р. Заарештований у 1986 р., ст. 80 - 3 роки, суворий режим. Зі Львівськ. обл. Примусові роботи: 414 957, Астрахань, Фултовське шосе 4, гурт. БМУ 2, 5-а спецкомендатура. Або табір: Смоленська обл., Сафоновський р-н, с. Вадіно, уст. ЯО - 100/2 - ЗВ.

ДЕБИЧ ВІКТОР ЮРІЙОВИЧ, нар. 05.12.1961 р. Заарештований 08.01.1987 р., ст. 80 - 3 роки суворого режиму. Батько - Юрій Іванович, брат - Михайло, мати, дві сестри: 265 300, Рівненська обл., Костпіль, вул. Донецька 20. Табір: 290 631, Львів, уст. ВЛ-315/30.

ЗАЖИЦЬКИЙ ЯРОСЛАВ СТЕПАНОВИЧ, 1969 р.н. Заарештований 06.1987 р., ст. 80 - 3 роки; заг. режим. Адреса до арешту: 265 700, Рівненська обл., с. Клевань. Кримінальний табір.

ПАСТУШОК ЮРІЙ, 1968 р.н. Заарештований у кін. 1986 р.; ст. 80. Адреса до арешту: 266 000, Рівне, вул. Суворова 6. II. Кримінальний табір.

ПЕТРЕНКО ПАВЛО ЯРОСЛАВОВИЧ, Заарештований у 1987 р. за кримінальним звинуваченням - 5 років. Раніше - 3 роки за ст. 80. Батько - Ярослав Миронович, мати - Неллі Степанівна: Волинська обл., Іваничівський р-н, с. Риковичі. Табір: 281 428, Хмельницька обл., Райківці, установа МХ-324/78-5-53.

УКРАЇНЬСЬКА КАТОЛИЦЬКА ЦЕРКВА

НЕЧАДК ПЕТРО, заарештований не пізніше 1982 р., 5 років суворого режиму, 5 років заслання. Можливо у засланні. Ймовірно ст. 227.

П'ЯТИДЕСЯТНИКИ

ОТРАДА СТЕПАН СЕМЕНОВИЧ, 1966 р.н.. Заарештований 28.04.1988 р. Ст. 80 - 2,5 року суворого режиму. Раніше у 1985-87 за таким самим звинуваченням. Батьки: Рівненська обл., Володимирський р-н, с. Мульчинці. Табір: Житомирська обл., Бердичівський р-н, сел. Райки, уст. ЯЮ-309/73.

БАРАНОВ ВІКТОР ЯКОВИЧ, 1954 р. н.. Заарештований 08.1986 р.; ст. 208, 5 років. Табір: 312 145, Харківська обл., сел. Кизогубівка, уст. 313/100-II-II.

БОЛОТОВ БОРИС ВАСИЛЬОВИЧ, 1930 р.н.. Кандидат технічних наук. Заарештований 03.1983 р.. Суджений у Києві 10.1984 р., Київський міський суд, ст. 187-I, 143 ч. 2, 286 (незаконне лікування), 64 ч.3 (розкрадання державного майна в особливо великих розмірах) КК УРСР. Термін - 8 років. (За ст. 187-I - листи, приватні розмови, бесіди, лекції про неможливість побудови комунізму, виступав за багатопартійність, приватну власність). У 1986 р. ще 2,5 року за спробу втечі. Дружина - Болотова Н.А., Київ-128, вул. Щербакова 59-А, тел. 4426878. Табір: Донецька обл., Горлівка, уст. (нерозбірливо-ред) -312/87.

КИСЛЯК ПЕТРО, студент. Заарештований 02.1986 р. (Український національний рух). 3 Києва. Кримінальний табір.

КУЧЕР ГЕННАДІЙ, 1950 р.н., інженер. Заарештований улітку 1983 р. Ст. 83, 191 (утеча на човні до Туреччини), з 1986 р. за ст. 190-I. З Севастополя. Кримінальний табір.

МАКСИМЕЦЬ ОЛЕКСАНДР ВОЛОДИМИРОВИЧ, 1947 р.н. Заарештований 08.1986 р., ст. 83 - 3 роки загального режиму. Дружина - Людмила Анатоліївна: Черкаси, вул. Котовського 45, 5.

СЕЛІВАНОВ ОЛЕКСАНДР, 1963 р.н. Заарештований у 1986 р., ст. 80 (хіппі-пацифіст). Адреса до арешту: 265 700, Рівненська обл., с. Клевань. Кримінальний табір.

ТАРАН ГЕННАДІЙ, заарештований 10.1986 р., ст. 83, 191 (спроба втечі до Туреччини на човні. З Симферополя. Кримінальний табір.

ТОКАРЄВ ВЛАДИСЛАВ ВОЛОДИМИРОВИЧ, 1967 р.н.
Заарештований 04.02.1987 р., ст. 87 - 4 роки
посиленого режиму (утік з війська). Мати, батько:
Дніпропетровська обл. Табір: 324 000,
Дніпропетровська обл., Кривий Ріг, уст. ЯЗ - 308/80.

БЕРМАН ДМИТРО ЛЬВОВИЧ, 1964 р.н. Суджений 08.1988 р.
- 13 років суворого режиму ("убивство" міліціонера).
З Миколаєва. Батько - Лев Веніамінович: Миколаїв,
вул. Шевченка 81, 5 , тел. 364328. Брат Ігор: пр.
Леніна 21

КРИЦЬКИЙ ЕДУАРД ОЛЕКСАНДРОВИЧ, 1940 р.н. Суджений в
1980 р. - 3 роки загального режиму за ст. 206-II
("хуліганство" - за демонстрацію 1-го травня 1980
р.; за незалежність профспілок); вдруге 1983 р. - 3
роки табору за ст. 187 (наклепи на радянський
устрій); втретє 1985 р., за ст. 183-3 (порушення
режиму) - 5 років тюрми в місті Кривий Ріг. Брат
Черешенко Борис: 324082 Кривий Ріг, вул. 23 лютого
123, кв. 2. Мати, Черешенко Ксеня Филімонівна : 489
100, м. Уштобе, Галди-Курганської обл., Казахська
РСР, вул. Ворошилова 67.
Адреса Крицького Е.О.: Бірменія, м. Горіс УТ 150/3

**КООРДИНАЦІЙНА РАДА ВСЕУКРАЇНСЬКОГО ТОВАРИСТВА
РЕПРЕСОВАНИХ**

З ОСТАННЬОЇ ХВИЛИНИ

РЕЗОЛЮЦІЯ ЛЬВІВСЬКОГО СТРАЙКОВОГО КОМІТЕТУ ВІД 10 ЛИСТОПАДА 1989 РОКУ

1946 року УКЦ загнано в катакомби. З цього часу вона переслідується державою, яка намагалась насильно приєднати українських греко-католиків до РПЦ. УКЦ зазнала величезних жертв: всіх священників, які відмовились зрадити своїй вірі, державні органи жорстко переслідували; храми українських греко-католиків було передано РПЦ, або зачинено.

Справедливість не запанувала і за часів перебудови. Партійно-державний апарат, не бажаючи справедливо вирішити проблему, вдається до різних механізмів - засновує штучні парафії РПЦ, за допомогою своїх маріонеток - священників РПЦ - намагається створити так звану автономну, або автокефальну православну церкву в Галичині - на противагу УКЦ і справжній УАПЦ.

Преса та ієрархи РПЦ не припиняють поширення дезінформації про УКЦ і її вірних, намагаються розпалити міжконфесійну ворожнечу. Спроба держави сховатися за спину ієрархів РПЦ при вирішенні проблеми УКЦ тільки ускладнює ситуацію.

Львівський страйковий комітет застерігає уряд СРСР, Верховну Раду СРСР, Голову Президії Верховної Ради СРСР Михайла Горбачова, що нехтування і надалі правами українських греко-католиків породить непередбачені наслідки. Ситуація може вийти з-під контролю; не виключені спалахи спонтанних страйків.

Керуючись почуттям відповідальності, Львівський страйковий комітет не може залишатися байдужим у відношенні до безправного становища українських греко-католиків і вимагає від уряду СРСР:

1. Визнати, що так званий Львівський Собор 1946 року є недійсним через те, що його організовано органами сталінської охорони НКВД;
2. Реабілітувати УКЦ як жертву сталінського терору і визнати за нею право на легальну діяльність;
3. Повернути УКЦ незаконно захоплені греко-

католицькі храми, в тому числі святиня українських греко-католиків - Собор Святого Юра у Львові, а також церковне майно, архіви тощо;
4. Відмовитися від спроб передати справу вирішення проблеми УКЦ в руки адміністрації РПЦ.

Львівський страйковий комітет пильно стежитиме за подіями і докладе всіх зусиль, щоб проблема українських греко-католиків вирішувалась в дусі справедливості.

* * *

18 листопада відбулася Нарада представників демократичних об'єднань України, яка була присвячена обговоренню спільної діяльності в ході майбутніх виборів. У Нараді ваяли участь: РУХ, Товариство української мови, Українська гельсінська спілка, страйккоми Полтави, Миколаєва та Львівської області, Асоціація виборців, Ініціативний комітет легалізації УКЦ та інші організації.

Учасникам Наради був запропонований виборчий Маніфест, укладений РУХ-ом. Нарада представників демократичних об'єднань України вирішила:

- 1). Утворити демократичний блок України для спільної участі у виборах.
- 2). Виборчий Маніфест, запропонований РУХ-ом, вважати спільним документом всіх демократичних об'єднань України.
- 3). Створити ініціативний комітет координації виборів.

*****

ВИБОРЧИЙ МАНІФЕСТ НАРОДНОГО РУХУ УКРАЇНИ ЗА ПЕРЕБУДОВУ

Виборчі Україні!

День виборів до Рад народних депутатів України стане для кожного з нас днем іспитів на громадянську зрілість. Обрані нами органи державної влади республіки протягом п'яти років вирішуватимуть долю нашої Батьківщини. Від того, кого ми оберемо залежить - чи стане Україна вільною суверенною державою,

спроможно забезпечити своєму народові матеріальний і духовний добробут, чи вона і надалі залишиться політичною, економічною та культурною провінцією центральних відомств.

Чотири з половиною роки перебудови виявились наврожайними для України.

Чотири з половиною роки перебудови:

це - всевладдя одного з творців застою Володимира Щербицького та його команди;

це - опустіння полиць в крамницях і нестача продуктів харчування в республіці, яка спроможна прохрчувати себе і півкраїни;

це - веселощі першотрзвеневої демонстрації 1986 року у Києві, коли чорнобильська атомна хмара відкрила Україну;

це - нові, найсучасніші поліклініки для распубліканської номенклатури;

це - посилення репресій проти громади України, які підтримали політику реформ і зорганізувалися в демократичні самодіяльні об'єднання;

це - заміна політичних та ідеологічних дискусій гумовими кийками;

це - в умовах загального зuboжіння підвищення заробітної плати партійному та комсомольському апарату майже влвічі;

це - незабезпеченність гласності, свободи слова та інформації;

це - порушення державою конституційних прав і свобод громадян України.

Як у Союзі в цілому, так і в нашій республіці, ще не створено правових і політичних гарантій від повернення назад до сталінізму і неосталінізму епохи Брежнєва-Суслова.

Ідучи до виборів РУХ проголошує:

ні - топтанню на місці,

ні - збереженню та відновленню старої системи, бо стара система

це - диктатура державного апарату і авторитарної партії, які злилися в єдину,

це - режим державного терору і репресій, коли кожна людина може безслідно зникнути в безолній тюрмі і таборів, а страх - є головною силою, яка тримає цілісність суспільного організму,

це - диктат панівної ідеології, яка зробила все суспільне життя сірим та одноманітним;

це - диктатура режиму, тобто явне, чи приховане гноблення націй та народів, позбавлення їх самосвідомості, політичної та національно-культурної

перспективи;

це - тоталітарна організація суспільства, яка повністю виявила свою неспроможність і призвела до економічного, духовного і морального занепаду, екологічної катастрофи.

У виборчу кампанію РУХ вступає під гаслом згуртування всіх громадян України на засадах демократії та гуманізму, незалежно від їхньої національної та партійної належності, релігійних переконань, соціального стану.

РУХ виступає за:

- реальний політичний і економічний суверенітет України;

- політичний плюралізм, багатопартійну систему та за скасування статті шостої Конституції СРСР, яка забезпечує привілейоване становище КПРС;

- створення економічної системи України на засадах різноманітності, рівноправних форм власності: державної, кооперативної, індивідуальної, акціонерної, приватної, змішаної;

- прийняття нової Конституції України, створеної у відповідності з міжнародними правовими угодами;

- національне відродження українського народу, за вільний розбиток культур і мов національних меншин України;

- реальну свободу віросповідання, за легалізацію Української греко-католицької Церкви та Української автокефальної православної Церкви;

Йдучи до формування нового республіканського парламенту та місцевих Рад, РУХ закликає до утворення широкого демократичного блоку виборців України з метою обрання кандидатів, які зможуть забезпечити українському народові свободу, добробут, справедливість. РУХ боротиметься за тих кандидатів, які довели свою відданість справі оновлення суспільства.

Виборці України, зробимо наш вибір розсудливо та відповідально - доля України в наших руках.

* * *

ПРО СИТУАЦІЮ В ЧЕРНІВЦЯХ.

Рік тому пролунали перші попередження про інфекційний характер "чернівецької" хвороби і вимоги ізоляції хворих.

В цивілізованій країні цього б вимагати не довелось. Адже природна реакція медиків на нову хворобу, що на протязі 4-х місяців поразила близько 100 дітей, полягає в превентивній, про всяк випадок, ізоляції. Тільки так можна запобігти розповсюдженню нової, і саме тому дуже небезпечної, інфекції. Тобто в умовах нормальної медицини, карантинні заходи вживають, навіть, не маючи попереджень про можливу інфекцію.

Для нашої ж збірократизованої системи охорони здоров'я вимог виявилось замало. На неї не діють численні публікації в офіційній і неофіційній пресі (тільки про мої попередження йшлося в "Кафедри" No. 7 і 8; в No. 7 "Московских новостей"; в No. 9 "Работницы" і голландській пресі).

Хвороба розповсюдилась по всій країні. Тривожні вістки надходили і надходять з Молдавії, Івано-Франківської обл. (в сел. Долина дійшло до мітингів), з Естонії, Запоріжжя, Маріуполя, Кемерово, Омська, Томська. Випадки облісіння незвідомої етіології, офіційно зареєстровані у всіх районах Чернівецької області.

Але карантинних заходів досі не вжито. Мінздорів вперто тримається за "теорію" телиєвого отруєння і вже рік запереचेує проти інфекції тим, що не виявлено збудника... - мовляв, знайдіть його, тоді будемо розмовляти.

Недавно розсилався і цей безглуздий "аргумент". В газеті "Молодёж Эстонии" від 24 жовтня '89 року надруковано інформацію про дослідження проф. Назіми Декхан-Ходжаєвої з Узбекистану, яка ще 1974 року виявила новий грибок - Замінеелу. Цей збудник вражає клітини крові, що призводить до порушень багатьох органів і до облісіння. Після вивчення масових захворювань в Естонії, проф. Декхан-Хаджаєва дійшла однозначного висновку, що діти облісїли внаслідок зараження саме Замінеелю. Ці дослідження організував, звичайно, не Мінздорів. Більше того, в своєму інтерв'ю обласному телебаченню заступник міністра охорони здоров'я СРСР Баранов ані словом не згадав про результати узбецького професора. Годі вже мріяти про організацію Мінздорівом подібних

досліджень в Чернівцях.

Мені і раніше доводилось називати байдужість медичних чиновників злочином. Що ж говорити зараз, коли стало ясно наскільки серйозна хвороба нам загрожує?

Голова екологічної комісії Чернівецької організації НРУ

9 листопада 1989, Ігор Нестерук.

* * *

ДАНИ ПРО СТАН ГОСПОДАРКИ УКРАЇНИ.

Територія України складає 2,7% території СРСР.

Населення України становить 18% населення СРСР.

Щільність населення України 85 чоловік на 1 кв. км.
(у Росії 8 чол. на 1 кв. км.).

Україна виробляє 33% всіх овочів, які виробляються в СРСР, а також:

- 20% пшениці
- 25% молока
- 25% картоплі
- 50% сояшника
- 60% цукрового буряка
- 41,5% кольорових телевізорів
- 37% сталі
- 45% чавуну
- 96% тепловозів
- 50% залізної руди
- 40% прокату чорних металів
- 25% вугілля.

Щорічно на Україні відпочиває і лікується 22% населення СРСР (63 млн)

Щорічно Україна виробляє на душу населення - 1988р.:

пшениці -	1000 кг	споживає	140 кг
м'яса -	155кг	споживає	68 кг
цукру -	118кг	споживає	49,7 кг.

("Літературна Україна" 21.01.89р.,
"Радянська Україна" 07.03.89., "УСРСР в цифрах" 88.)

Україна розсилає свою продукцію у 120 країн світу.
("Рад. Україна" 29.04.89.)

Українському уряду підпорядковано тільки 5% промисловості України, решта - 95% підпорядкована Союзу. ("Правда" 14.03.89.)

У складі 15 братніх республік Україна займає 11 місце по середній місячній заробітній платі працюючих - (робітників - 9, колгоспників 12). ("Народне господарство СРСР")

На Україні видається 3,3 книги на душу населення на рік, в той час, коли по Союзу видається 9 книжок за рік на людину. ("Культура і життя", 06. 08. 89р.)

Поки найдавнішим поселенням, знайденим на Україні, є поселення в басейні річки Тиси (Закарпатська обл. село Королево) - ранній палеоліт, 1-2 мільйонної давності.років.

Рубила і відщепи, знайдені на Запоріжжі, мають вік мільйона років, що свідчить про наявність найдавнішої культури в басейні Дніпра.

Поселення епохи пізнього палеоліту знайдені у багатьох регіонах України, в основному в басейнах річок.

На Укаїні знайдені пам'ятки найдавнішої писемності, 5000 років. ("Знання та праця" N7 1989р., "Київ" N9 1989 р.)

У Донецькій області та Приазов'ї археологами знайдено 70 поховань амазонок (жінок-воїнів).

Нашими археологами знайдено тисячі древніх знахідок, які лежать на складах і ніколи не демонструвалися. За допомогою цих знахідок можна написати правдиву історію України.

З 1976 року Управління сільським господарством України знаходиться у Москві і підпорядковано Союзу,

17 сільськогосподарських вузів України, Дніпропетровський та Харківський університети, підпорядковані Союзу.

Союзу підпорядковані атомна та хімічна промисловість, яка створила катастрофічне екологічне становище на Україні, знищуючи та отруюючи річки та землі України.

На Україні зникло 20000 малих річок. ("Молодь України" 01.08.89р.)

Зараз 65% річного стоку Дніпра використовується промисловими підприємствами при гранично допустимих 20%, це сильно знижує якість води, а також знижує рибопродуктивність і може привести до втрати Дніпра як постачальника питної води.

36 мільйонів жителів України, споживавчих воду з Дніпра, можуть залишитися без питної води ще в ХХ столітті. ("Комсомольское знамя" 06.08.89р.)

У Азовському морі вже 3-й рік число бактерій перебільшено в 1 мільйон разів ("120 минут" 26.05.89р.)

Чорне море вмере на початку ХХІ століття ("Знання та праця" №4, 1989).

Водозабезпеченість України в 10 разів нижче загальносоюзного рівня в розрахунок на 1-у людину ("Комсомольское знамя" 06.08.89р.)

На Ровенській АЕС нестача води привела до використання підземних вод для охолодження атомних реакторів, через що земля просіла і потріскалась щільни до 1 метра шириною і до 10-15 метрів глибиною, щезла вода у колодезях, життя у навколишніх селах стало неможливим.

Зараз на Україні дефіцит води 4 мільярди м кубічних. ("Молодь України" 13.08.89.)

Без води зараз 200000 сіл України.

ЗЕМЛІ УКРАЇНИ.

На Україні зараз зіпсовано 60% чорноземів

Щорічно Україна втрачає 100000 гектарів чорноземів ("Наука і суспільство" № 1989р.)

З 700000 гектарів землі відібрала навечно аварія на Чорнобильській АЕС, за цїземлі союз не відшкодував кошти Україні, а у серпні 1989 року відмовився надавати допомогу постраждавшим від аварії селам Житомирської області на виселення людей, мотивуючи тим, що винен людський фактор, а не Союз ("Вечірній Київ", серпень 1989р.)

Додатково відбирають у нас землі високовольтні електромережі, під якими утворюються поля високої напруги, згубно діючи на рослини та живі організми, і які змінюють магнітне поле Землі і яких у нас 1 мільйон кілометрів. ("Молодь України 08 03 89")

АТОМНІ АЕС УКРАЇНИ

На Україні зараз працює 13 атомних енергоблоків будується ще 8 !!!

Через високу сейсмічність території і структуру землі 90% території України непридатна ні для будівництва АЕС, ні для захоронення радіоактивних відходів ВСІ АТОМНІ РЕАКТОРИ, які є зараз на Україні недосконалі і, як сказав Б.Є.Патон, треба дочекатись нового реактора, більш надійного тоді далі використовувати атомну енергетику

До кінця ХХ-го століття концентрація атомних енергоблоків у басейні Дніпра перевищить їх щільність у Франції стане у 7 разів більша, ніж на території Америки

У процесі роботи енергоблока потужність і мільйон квт. (такого, як 4-й блок Чорнобильської АЕС) щорічно виробляється 100000 м куб рідких радіоактивних відходів!

З 1990 року АЕС України будуть щорічно виробляти 3 млн м куб таких радіоактивних відходів, а

стаціонарних могильників - сховищ на Україні немає.
("НТР", N14, 1989р.)

90% електроенергії Південно-Української АЕС йде на експорт. ("НТР" N7, 1989р.)

Після Чорнобильської аварії Україна з власного бюджету заплатила штраф соціалістичним країнам і мільйон карбованців за перерву енергопостачання.
("Вечірній Київ" 24.04.89.)

Під Львовом працює завод по переробці відходів АЕС.

У Сквирі і під Хмельницьком будуються полігони для захоронення відходів АЕС.

Ми витрачаємо неприпустимо багато сировини і енергії на одиницю національного прибутку, якби нам вдалось досягнути показників розвинутих країн, то на Україні це дало б змогу зекономити стільки електроенергії, скільки дають 7 Чорнобильських АЕС ("Комсомольская правда", 06. 08. 89.)

Україна експортує електроенергію у Болгарію, Румунію, Угорщину, Чехословащину, Німеччину, Польщу і Італію по 1 копійці за кіловат-годину.

Україна постачає електроенергію у Росію, Білорусію, Молдавію.

Експорт електроенергії України становить 9,6%.
("Молодь України" 08.89).

На Україні більше 1000 шкідливих хімічних заводів !!!, продукцію яких Україна споживає для своїх потреб в 7%

Зараз на Україні із 45 великих міст тільки у 4-х містах концентрація шкідливих речовин не перевищує норму. ("Молодь України" 13.08.89.).

Онкозахворвання на Україні у більш, як 50% областях в декілька разів перевищує загальносоюзний рівень.

Опрацювала Ганна В. Коваленко

* * * *

• • • • •

Редакційна група:

Ярослав Івек, Янсей Алґчий, Анна Кузьма, Василь
Мудрий, Роман Крук /відповідальний за випуск/, Роман
Премід, Андрій Бегімецький.

Адреса для кореспонденції:

Роман Крук

03-733 Warszawa

ul: Targowa 26/30/86

"НЕРТУ/ФРАНЦІЯ", №. 1, Осінь 1989 р., Варшава

20.XI.1989

INTERNATIONAL HERALD TRIBUNE